

Univerzita Karlova

Přírodovědecká fakulta

Katedra demografie a geodemografie

Demografie

Demografie – sociální geografie

Tereza Hájková

Struktury obyvatelstva městyse Koloveč v letech 1910–1921
Population structures of Koloveč, 1910–1921

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Alice Velková, Ph.D.

Praha, 2019

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval/a samostatně a že jsem uvedl/a všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze

Tereza Hájková

Poděkování:

Tímto bych chtěla poděkovat doc. PhDr. Alici Velkové, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, zejména za její ochotu a cenné rady.

Struktury obyvatelstva městyse Koloveč v letech 1910–1921

Abstrakt

Tato práce pojednává o demografickém vývoji městyse Koloveč během 1. světové války, která výrazně zasáhla do struktury obyvatelstva nejen v českých zemích, ale i v Evropě. První část práce je věnována právě 1. světové válce, jejímu vzniku a následkům, které ovlivnili strukturu obyvatelstva i po válce. Další důležitou událostí byla v roce 1918 španělská chřipka, která zapříčinila smrt několika desítek milionů obyvatel v Evropě. Stěžejní část práce se věnuje počtu narozených a zemřelých obyvatel a počtu sňatků v Kolovči v letech 1910–1921 na základě dat z kolovečské matriky. Součástí je také komparace let 1910 a 1921, kdy bylo v českých zemích provedeno sčítání obyvatelstva, které je analyzováno podle předem zvolených kritérií v městysi Koloveč. Ty jsou členěny na 4 části, a to na demografické znaky, etnické a sociokulturní charakteristiky a socioprofesionální charakteristiky.

Klíčová slova: 1. světová válka, španělská chřipka, městys Koloveč, obyvatelstvo, matrika

Population structures of Koloveč, 1910–1921

Abstract

This thesis deals with the Demographic development of the town Koloveč during World War I., which significantly affected the structure of the Population not only in the Czech lands, but also in Europe. The first part deals with the World War I., its origin and consequences that influenced the structure of the population even after the war. Another important event in 1918 was the Spanish flu, which caused the deaths of several tens of millions of people in Europe. The main part of the thesis is devoted to the number of births and deaths of the population and the number of marriages in Koloveč in 1910–1921 based on data from the Koloveč registry. It also includes a comparison between 1910 and 1921 when a census was carried out in the Czech lands. Data are analysed according to preselected criteria in Koloveč. These gauges are divided into four parts, namely Demographic features, ethnic and socio-cultural characteristic and socio-professional characteristics.

Key words: World War I., Spanish flu, town Koloveč, population, register

Obsah

Seznam použitých zkratké.....	7
Seznam tabulek	8
Seznam příloh.....	9
Úvod	10
Data a metodika	12
Vývoj obyvatelstva od 19. století do roku 1930	17
3.1 Obyvatelstvo do konce 19. století.....	17
3.2 Situace před 1. světovou válkou	18
3.3 1. světová válka	19
3.4 Vývoj po roce 1918	21
Koloveč.....	23
4.1 Geografie a geologie.....	23
4.2 Historie	23
4.3 Obyvatelstvo Kolovče	24
4.4 Současnost	26
Přirozená měna obyvatelstva v Kolovči v letech 1910–1921	27
5.1 Narození.....	27
5.2 Zemřelí.....	28
5.3 Sňatky	31
Sčítání 1910 a 1921	33
6.1 Obyvatelstvo podle přítomnosti v obci.....	33
6.2 Obyvatelstvo podle biologických a sociokulturních znaků	34
6.3 Etnické charakteristiky obyvatelstva	39
6.4 Socioprofesioní charakteristiky obyvatelstva	39
6.5 Struktura rodin a domácností.....	44
Závěr	48
Seznam použité literatury.....	50
Seznam datových pramenů	52
Přílohy.....	53

Seznam použitých zkratk

CZSO Český statistický úřad

Seznam tabulek

Tab. 1 – Počet obyvatel a domů v městyse Koloveč v letech 1654–2014.....	25
Tab. 2 – Počet židovských občanů v letech 1900–1942	26
Tab. 3 – Počet narozených v městyse Koloveč 1910–1921.....	27
Tab. 4 – Počet zemřelých v městyse Koloveč 1910–1921	29
Tab. 5 – Počet zemřelých podle věkových skupiny v letech 1910–1921.....	29
Tab. 6 – Podíl zemřelých chlapců do 1 roku na celkový počet mužů v letech 1910–1921	30
Tab. 7 – Podíl zemřelých dívek do 1 roku na celkový počet žen v letech 1910–1921	31
Tab. 8 – Počet sňatků v městyse Koloveč 1910–1921.....	31
Tab. 9 – Sňatky v městyse Koloveč podle rodinného stavu snoubenců 1910–1921	32
Tab. 10 – Obyvatelstvo podle přítomnosti v obci v roce 1910	33
Tab. 11 – Věkové složení obyvatelstva Kolovče v letech 1910 a 1921.....	34
Tab. 12 – Indexy maskulinity obyvatelstva Kolovče v letech 1910 a 1921.....	36
Tab. 13 – Průměrný věk obyvatelstva v Kolovči v letech 1910 a 1921.....	36
Tab. 14 – Index stáří, index ekonomického zatížení a indexy závislosti v Kolovči v letech 1910–1921	36
Tab. 15 – Podíl obyvatelstva Kolovče podle rodinného stavu v roce 1910 (v %).....	37
Tab. 16 – Podíl obyvatelstva Kolovče podle rodinného stavu v roce 1921 (v %).....	37
Tab. 17 – Obyvatelstvo Kolovče podle náboženského vyznání v roce 1910.....	38
Tab. 18 – Obyvatelstvo Kolovče podle náboženského vyznání v roce 1921.....	39
Tab. 19 – Počet obyvatel v Kolovči podle národnosti v letech 1910 a 1921	39
Tab. 20 – Obyvatelstvo Kolovče podle ekonomické aktivity v letech 1910 a 1921	40
Tab. 21 – Ekonomicky neaktivní obyvatelstvo Kolovče v letech 1910 a 1921	41
Tab. 22 – Ekonomicky neaktivní obyvatelstvo Kolovče v roce 1910.....	41
Tab. 23 – Ekonomicky neaktivní obyvatelstvo Kolovče v roce 1921.....	42
Tab. 24 – Ekonomicky aktivní obyvatelstvo Kolovče podle oboru povolání v roce 1910	43
Tab. 25 – Ekonomicky aktivní obyvatelstvo Kolovče podle oboru povolání v roce 1921	44
Tab. 26 – Domy podle počtu bytů v Kolovči v letech 1910 a 1921.....	45
Tab. 27 – Domácnosti podle počtu osob v Kolovči v letech 1910 a 1921	45
Tab. 28 – Domácnosti podle počtu služebnictva v Kolovči v letech 1910 a 1921	46
Tab. 29 – Domácnosti podle počtu dětí do 15 let včetně v Kolovči v letech 1910 a 1921	46
Tab. 30 – Domácnosti podle počtu podnájemníků v Kolovči v letech 1910 a 1921.....	47

Seznam příloh

Příloha 1 – Koloveč.....	53
Příloha 2 – Pomník padlým v 1. světové válce v Kolovči	54

Kapitola 1

Úvod

Tato práce má za cíl analyzovat struktury obyvatelstva Kolovče v letech 1910–1921 a porovnávat jednotlivé vymezení obyvatel v tomto období. Převážná část analýzy obyvatelstva je postavena na základě dat ze sčítání obyvatelstva, která proběhla právě v letech 1910 a 1921. Práce je také rozšířena o data z matriky obce Koloveč. Na základě všech zjištěných údajů jsou data zpracována a vyhodnocena podle různých kritérií a porovnávána na různých úrovních. Ve většině případů je k dispozici srovnání se situací v českých zemích v období 1. světové války.

Před samotným zpracováním práce byla položena výzkumná otázka: „Jaký měla vliv 1. světová válka na strukturu obyvatelstva v obci Koloveč?“ Tato otázka je v podstatě základní myšlenkou celé práce. Během sledovaného období došlo k mnoha změnám a událostem, které zasáhly nejen do celkové reprodukce obyvatelstva, ale zasáhly i jednotlivá města, obce a případně domácnosti. Jednou z hypotéz je předpoklad poklesu počtu narozených, nárůstu počtu zemřelých a změna počtu sňatků v letech 1910–1921 i v menší obci, kterou byl a dosud je Koloveč. Dá se předpokládat, byť i menší, přeměna struktury obyvatelstva.

Na konci války také celý svět zasáhla španělská chřipka, na kterou zemřely miliony obyvatel. Odhadnuty jsou počty zemřelých v Evropě a také v českých zemích. Lze se tedy ptát, jestli zasáhla do struktury obyvatelstva Kolovče španělská chřipka. Pokud ano, jak výrazně chřipka danou obec postihla? A pokud chřipka opravdu zasáhla Koloveč, lze se domnívat, že měla určitý vliv na věkovou strukturu obyvatelstva Kolovče v roce 1918.

První část práce je zaměřena na celkový vývoj obyvatelstva v českých zemích od 19. století přibližně do roku 1930. Dále se zabývá porodností a úmrtností v tomto období, osidlováním jednotlivých lokalit a také migrací. Větší důraz je kladen na vývoj od roku 1900, kdy největším problémem byl střet dvou národností, a to české a německé. Celý problém přerostl až ve společenskou krizi, která vyústila ve válku. Dá se říci, že boj o lepší postavení národa ve státě zapříčinil mnoho konfliktů a lidé jen hledali záminku pro to, aby válka vypukla. Práce si také všímá politické situace a rozvoje průmyslu před 1. světovou válkou.

V době 1. světové války práce popisuje její průběh s důrazem na mobilizaci v Rakousku-Uhersku a zahraniční odboj. Následně je také dobré porovnání situace, která nastala v době války a po válce z hlediska demografického vývoje.

V další kapitole je popsán z komplexního hlediska městys Koloveč. Od geografického a geologického vývoje, historického vývoje až po vývoj obyvatelstva. Historická část se zabývá

obcí Koloveč od jeho vzniku až po současnost, ve které je městys popsán včetně místní infrastruktury. Část o obyvatelstvu upozorňuje i na jeden důležitý faktor vývoje počtu obyvatel, a tím je emigrace.

Data z matriky Kolovče byla rozdělena do třech částí a provedena analýza narozených a zemřelých obyvatel a sňatečnosti v Kolovči.

Stěžejní kapitolou práce je Sčítání obyvatelstva v letech 1910 a 1921. Zde byly zpracovány data ze sčítání a následně analyzovány se zaměřením na biologické, kulturní, etnické a socioprofesionální charakteristiky.

Poslední část je věnována struktuře domácností, kde jsou jednoduše popsány výsledky z analýzy obyvatelstva podle dětí, služebnictva a podnájemníků v jednotlivých domácnostech. Zde je také popsán domovní a bytový fond Kolovče v letech 1910 a 1921.

Kapitola 2

Data a metodika

Pro tuto práci byla využita zejména data ze sčítání z let 1910 a 1921, které jsou kompletně k nalezení na stránce Porta fontium (Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921) – bavorsko-česká síť digitálních historických pramenů. Tato data za obec Koloveč byla přepsána do softwaru SPSS a následně analyzována dle různých členění. Jediný problém se vyskytl s čitelností dat. Ty byly často přepisovány či přeškrtnuty. V tomto směru bylo nejproblémovější částí povolání obyvatelstva. Zde spousta obyvatel často uváděla nepřesné údaje o hlavním povolání, postavení v povolání nebo tyto údaje úplně chyběly. V roce 1910 to bylo výhradně u žen, které byly následně zařazeny do kategorie osob v domácnosti. V roce 1921 údaje chyběly naopak hlavně u dětí a žáků. Tyto kategorie byly odvozeny podle data narození a následně zařazeny. Často také docházelo k záměně informací mezi hlavním povoláním a postavením v povolání. Nejsnáze dostupné informace byly u pohlaví, náboženství, gramotnosti, tělesných vad či přítomnosti, popřípadě nepřítomnosti v obci. Obyvatelé jednotlivé informace jen zaškrtovali nebo snáze vyplnili. Tělesné vady nebyly v práci brány v potaz, neboť jejich počet je velice malý, téměř zanedbatelný.

Důležité bylo po přepsání dat vytyčit obyvatelstvo, které do analýzy vstupovalo. Důvodem bylo rozdělení obyvatelstva v roce 1910 na přítomné a nepřítomné. Rok 1921 už takové třídění neměl. Podle všech výsledků ze sčítání obyvatelstva v roce 1910 měl Koloveč 1444 obyvatel, což odpovídalo součtu trvale a dočasně přítomného obyvatelstva. Proto se v celé práci počítá s takovým vymezením.

Pokud v jednotlivých podkapitolách není uvedeno jinak, informace o obyvatelstvu jsou analyzovány jako součet dočasně přítomného a trvale přítomného obyvatelstva za rok 1910. V roce 1921 se zjišťovalo, od jakého roku bydlí zapsaná osoba v obci. Výhodou je, že v obou letech byla data zpracovávána za obyvatelstvo přítomné a nebydlící.

Obsah sčítacího archu v roce 1910:

- jméno a příjmení
- příbuzenský nebo jiný poměr k majiteli bytu
- pohlaví
- datum narození
- místo narození
 - o obec, okres a země
- domovské právo
 - o obec, okres a země
- náboženské vyznání
- rodinný stav
- znalost čtení a psaní
 - o umí číst a psát
 - o umí jen číst
- tělesné vady
 - o na obě oči slepý
 - o hluchoněmý
- hlavní povolání koncem roku 1910
 - o obor hlavního povolání
 - o postavení v hlavním povolání
 - o označení závodu
- hlavní povolání koncem roku 1907
 - o obor hlavního povolání
 - o postavení v hlavním povolání
- vedlejší výdělek
 - o obor vedlejšího výdělku
 - o postavení ve vedleším výdělku
 - o současný nebo střídavý výkon s hlavním povoláním
- nemovitý majetek
 - o pozemky, domy
- k 31. prosinci přítomnost/nepřítomnost obyvatelstva
 - o trvale, dočasně
- místo, kde se nepřítomný zdržuje

Obsah sčítacího archu v roce 1921:

- jméno a příjmení
- příbuzenský nebo jiný poměr k majiteli bytu
- pohlaví
- rodinný stav
- datum narození
- místo narození
 - o obec, okres a země
- odkdy bydlí zapsaná osoba v obci
- domovská příslušnost
 - o obec, okres a země
- národnost (mateřský jazyk)
- náboženské vyznání
- znalost čtení a psaní
- povolání
 - o druh povolání
 - o postavení v povolání
 - o bližší označení závodu
 - o druh povolání a postavení v povolání 16. července 1914

V roce 1910 bylo sčítání provedeno o půlnoci z 31. prosince na 1. ledna 1911. Kromě přítomného obyvatelstva se také zjišťovalo obyvatelstvo dočasně a trvale nepřítomné. V roce 1921 se konalo sčítání lidu 15. února. Zároveň to bylo 1. československé sčítání lidu. V tomto roce se již nezjišťovaly tělesné vady, vedlejší výdělek a nemovitý majetek. Nově však byla upravena otázka týkající se národnosti. Díky nové definici se nezjišťovala dle obcovací řeči, jako tomu bylo v roce 1910, ale podle mateřského jazyka, což umožňovalo přesnější určení národnosti.

Při zpracování dat bylo nutné rozlišit obyvatelstvo v ekonomicky aktivním a neaktivním věku. Následně byli ekonomicky neaktivní rozděleni na 3 základní skupiny: osoby s vlastním zdrojem obživy, závislé osoby a osoby v domácnosti. Skupinu obyvatel s vlastním zdrojem obživy tvoří soukromníci a penzisté. Mezi závislé osoby patří zejména děti a žáci. K nim byli zařazeni ještě studenti, učni a lidé bez zaměstnání.

Klasifikace podle oboru povolání obyvatel byla pro tuto práci použita z diplomové práce T. Divišové (2006) „Struktura rodin a domácností v Berouně v letech 1910 a 1921“, stejně tak jako klasifikace ekonomicky neaktivního obyvatelstva. T. Divišová klasifikaci podle oboru povolání obyvatel převzala z práce H. Hladinové (2006) „Struktura rodin a domácností na Smíchově v letech 1910 a 1921.“ Klasifikace byla následně rozšířena o další kategorie ze Sčítání lidu, domů a bytů 2001 (CZSO, 2003) a dále upravena o obory, které byly v Kolovči více rozšířené, jako například hrnčířství či kartáčnictví.

Klasifikace podle ekonomicky neaktivních osob pro roky 1910 a 1921

- soukromníci
- penzisté
- osoby v domácnost
- učni
- studenti
- žáci
- děti
- bez zaměstnání

Klasifikace podle oboru povolání obyvatelstva Kolovče pro roky 1910 a 1921

- zemědělství
- průmysl a řemesla
 - dobývání nerostných surovin
 - strojírenství
 - potravinářství
 - kartáčnictví
 - truhlářství
 - krejčovská řemesla, obuvnictví
 - hrnčířství
 - ostatní řemesla
- stavebnictví
- obchod
- pohostinství a ubytování
- služby
- školství
- zdravotnictví, sociální činnosti
- domácí služby
- veřejná správa
- ostatní nevýrobní služby
- vojsko

Pro lepší charakteristiku věkové struktury obyvatelstva byl v práci použit index maskulinity, index stáří, index ekonomického zatížení a indexy závislosti 0–15 a 65+.

Index maskulinity je vyjádřen jako počet mužů na 100 žen.

$$ima = \frac{p_{muži}}{p_{ženy}} * 100$$

Index stáří udává počet obyvatel ve věku 60+ na počet dětí ve věku 0–14 let.

$$is = \frac{p^{60+}}{p^{0-14}} * 100$$

Index ekonomického zatížení je vypočítán jako součet počtu dětí ve věku 0–14 a počtu obyvatel ve věku 60+ na 100 obyvatel ve věku 15–59 let.

$$iz = \frac{p^{0-14} + p^{60+}}{p^{15-59}} * 100$$

Index závislosti 0–14 je vyjádřen jako počet dětí ve věku 0–14 na 100 obyvatel ve věku 15–59 let. Index závislosti 60+ je vypočítán jako počet obyvatel ve věku 60+ na počet osob ve věku 15–59 let.

$$iz^{0-14} = \frac{p^{0-14}}{p^{15-59}} * 100$$

$$iz^{60+} = \frac{p^{60+}}{p^{15-59}} * 100$$

(Demografie, 2019)

Dalším krokem bylo zpracování dat z kolovečské matriky (městys Koloveč, 1894–1938) z let 1910–1921, a to údaje o počtech narozených, zemřelých a sňatečnosti za tyto jednotlivé roky. Primárně byla analyzována data u narozených podle pohlaví, u zemřelých podle pohlaví, věku a příčin úmrtí. U sňatků se zjišťoval věk a počet sňatků podle rodinného stavu.

Stěžejní literaturou pro tuto práci byl přetisk knihy z roku 1936 „Dějiny Kolovče a okolí“, jejímž autorem je generál Šindelář. Autor čerpal z různých archivů, pamětních knih, matrik a další starší literatury týkající se Kolovče. Kniha je velice obsáhlá a zahrnuje spousty detailních informací jak o Kolovči, tak o životě v něm. Podobnou knihou, méně obsáhlou, je publikace z roku 2009 „Koloveč: obrazy z dějin a současnosti městečka“, jejímž autorem je Karel Bláha.

Dalšími důležitými zdroji jsou například Historický lexikon obcí České republiky 1869–2011, farní kronika za období 1810–2008 a kroniky města z roku 1922 a 1925. Kroniky poskytují cenné informace o důležitých událostech, které se staly v jednotlivých obdobích, záznamy o počtech obyvatel a domů. V kronikách lze také nalézt podrobnosti o řemeslech a o životě v Kolovči (Městský úřad Koloveč, 1925).

Za zmínku stojí také kniha Františka Emmerta „Průvodce českými dějinami 20. století“, která byla vydána v roce 2019. Kniha poskytuje komplexní přehled o událostech, které se staly v minulém století.

Kapitola 3

Vývoj obyvatelstva od 19. století do roku 1930

3.1 Obyvatelstvo do konce 19. století

Vývoj obyvatelstva českých zemí byl v 19. století v době industrializace a také demografické revoluce téměř příznivý. Během tohoto období docházelo k poklesu porodnosti i úmrtnosti. Změna porodnosti nastala zhruba od roku 1873 a do roku 1913 se snížila na 27 ‰. K poklesu úmrtnosti došlo asi o 20 let později a následně poklesla na 18,7 ‰ v roce 1913 (Jindra a Jakubec, 2015). Každý rok se na počátku 20. století narodilo zhruba 330 tisíc dětí. Na tento počet měly vliv především válečné události, epidemie a případně neúroda. V letech 1830–1880 bylo v průměru 38–39 narozených na 1000 obyvatel. Od 90. let se tento průměr neustále snižoval a v 30. letech 20. století dosáhl 25 narozených dětí na 1000 obyvatel. Avšak historického maxima bylo dosaženo v roce 1902, kdy se narodilo 338 tisíc dětí. Důležitým faktorem u narozených dětí bylo, zdali se narodily v manželství či nikoliv. I přes mírný nárůst narozených mimo manželství v průběhu 19. století, stále z velké části dominovaly děti narozené v manželství. K tomuto nárůstu došlo zejména kvůli zvyšujícímu se věku v době sňatku (Fialová a kol., 1998).

I úmrtnost procházela během 19. století výraznými změnami. To se nejvíce odrazilo na délce lidského života, kdy se čím dál větší počet obyvatel začal dožívat vyššího věku. V 50. letech 19. století to bylo lehce přes 30 let, na přelomu 19. a 20. století. 40 let. Tento vývoj se zčásti zlepšil také díky lepším hygienickým podmínkám, kanalizacím a dostupnosti pitné vody na konci 19. století. Celkově došlo k mnoha objevům ve vědě a díky tomu se také zlepšilo zdravotnictví a zdravotní péče. Mezi největší objevy té doby patřily rentgenové paprsky, které výrazně usnadnily diagnostiku plicní tuberkulózy (Fialová a kol., 1998).

Významný byl také nárůst hustoty osídlení, kdy se během celého 19. století zvýšilo z 58 na 122 obyvatel/km² (Jindra a Jakubec, 2015). I přes neustálý růst obyvatelstva se vytvářely rozdíly mezi zemědělskými a průmyslovými oblastmi. To vyvrcholilo v 80. letech 19. století, kdy se tento trend projevil úbytkem počtu zaměstnaných v zemědělství. Do popředí se dostal průmysl a také rozvoj měst a s tím souvisela i výstavba železnice. V podstatě tam, kde vedla železniční trať, byla koncentrace průmyslu i obyvatelstva. Ještě v polovině 19. století žil ve městech každý pátý obyvatel, avšak do konce 19. století žil ve městě skoro každý druhý (Fialová a kol., 1998).

I přes neustálý hospodářský růst nebyly podmínky úplně nejlepší a lidé, kteří s nimi nebyli spokojeni, odcházeli do jiného města, případně emigrovali do ciziny. Každý rok to byli asi 2–3 lidé z jednoho tisíce. Zde se jednalo spíše o Čechy, neboť Němci, kteří bydleli převážně v industrializovaném pohraničí, měli dostatek pracovních příležitostí. Obyvatelstvo odcházelo nejdříve do Dolních Rakous či Vídně. Postupně se emigrace rozšířila i do Kanady, USA či Brazílie. Nejvíce odcházeli do ciziny mladí muži do 30 let, tich bylo někdy až 80 %. Co se týče žen, tak pokud migrovaly na velké vzdálenosti, bylo to jen v případě, že měly v imigrační zemi jisté zázemí, které před nimi obstarali jejich příbuzní (Fialová a kol., 1998).

3.2 Situace před 1. světovou válkou

Do 20. století vstupovaly české země jako dlouhodobá součást středoevropského soustátí, které od roku 1867 byly součástí Říše Rakousko-Uhersko. Ve střední Evropě byl velice příznivý hospodářský růst, do popředí se postupně dostal kapitalismus a sekularizace společnosti. Druhá průmyslová revoluce velice ovlivnila české země, neboť zde byly mimořádné podmínky pro rozvoj průmyslu. Ať už to byla dostatečná zásoba surovin, nebo kvalifikovaná pracovní síla. Z tohoto důvodu se nacházely z celého Rakouska-Uherska dvě třetiny průmyslu v českých zemích. S tím byla spojena i výstavba železniční sítě, silnic a elektrifikace v dopravě. Českým zemím se v prvním desetiletí velice dařilo, začalo se rozvíjet i české bankovníctví spolu s „kampeličkami“ a „raiffeisenkami“, zakládaly se velké podniky jako železářny ve Vítkovicích a v Třinci, Škodovy závody v Plzni či automobilová továrna Laurin & Klement. Tyto změny vedly právě k růstu městského obyvatelstva a zejména dělníků. Pozice českých zemí v Rakousku-Uhersku posílila natolik, že velká část říše se stala na nich hospodářsky závislou. Ovšem to vedlo také ke zvýšení zájmu o české země a jejich ovládnutí převážně Němci. Na počátku století se objevil ještě nacionalismus spolu s českým nacionalismem. V českých zemích poté docházelo ke střetu těchto ideologií, které zapříčinily spoustu problémů, které v následujících 20 letech nastaly (Emmert, 2019).

Již v dřívějších dobách bylo nesnadné soužití Čechů s Němci. Před 1. světovou válkou došlo ke zhoršení vztahů. Už v 19. století se obyvatelstvo rozdělilo na 2 entity a neustále mezi nimi docházelo ke konfliktům, které vyostřovaly právě na přelomu století. Dokonce Němci podali návrh na rozdělení území na 2 provincie – německojazyčná v pohraničí a německo-česká ve vnitrozemí. Také Němci vyzývali k tomu, aby došlo k „odsunu Čechů“ z pohraničí. Ani k jednomu však nedošlo, a i přes neustálé spory se situace v letech 1901–1907 částečně uklidnila (Emmert, 2019).

V roce 1910 bylo sečteno v českých zemích přes 10 milionů obyvatel z toho:

- v Čechách: 63,2 % Čechů a 36,8 % Němců
- na Moravě: 71,8 % Čechů a 27,6 % Němců
- ve Slezsku: 43,9 % Čechů, 31,7 % Němců a 24,3 % Poláků

(Emmert, 2019)

Na jaře v roce 1908 se konaly volby do českého zemského sněmu, po kterém se opět vyhrtila situace mezi Čechy a Němci a zastavil se hospodářský i společenský vývoj v Českých zemích. Spor vznikl opět kvůli jazykovému vyrovnání v Čechách, se kterým Němci nesouhlasili, neboť úředním jazykem zde byla němčina. Tento spor byl již mezi německými nacionalisty a českými tak vyhrcočený, že vídeňská vláda zavřela natrvalo český sněm. Od té doby nastala až do vypuknutí války politická a společenská krize. Ještě před 1. světovou válkou byl uzavřený český zemský sněm nahrazen úřednickou komisí. Ovšem i tento krok nebyl úspěšný. Vše vyvrcholilo 28. června 1914, kdy byl spáchán atentát na Františka Ferdinanda d'Este, následníka trůnu. Tato událost je považována za počátek 1. světové války, avšak v Evropě byly státy, které „připravovaly“ válku a chtěly ji rozpoutat za každou cenu. I bez atentátu by byla jen otázkou času, kdy válka vypukne (Emmert, 2019).

3.3 1. světová válka

Po atentátu v Sarajevu nabraly události velký spád. Rakousko-Uhersko vyhlásilo 25. července 1914 „válečný režim“, byly uzavřeny zemské sněmy a 28. července vyhlásil František Josef I. Srbsku válku. Hned na to 31. července 1914 byla vyhlášena všeobecná mobilizace, kdy museli do vojenské služby nastoupit muži mladší 38 let. Následně do týdne do války vstoupily všechny evropské mocnosti až na Itálii, která vstoupila do války v roce 1915. Průběh války nebyl takový, jaký by si jednotlivé mocnosti představovaly a v roce 1915 se situace přeměnila v zákopovou válku. Až do roku 1918 se bojovalo převážně na frontách, kde padly miliony vojáků (Emmert, 2019).

Asi měsíc po začátku války již musela být v Rakousku-Uhersku vyhlášena doplňující mobilizace mužů ve věku 38–42 let a celkovém součtu museli do války zdraví muži narození v letech 1865–1900. Čechů, kteří bojovali v rakousko-uherské armádě zejména u dělostřelectva a u důstojnického sboru, bylo zhruba mezi 13–15 % a během války bojovali zejména na srbském, ruském, italském a rumunském bojišti (Emmert, 2019). Celkový počet zemřelých ve válce se odhaduje na více jak 10 milionů (Fialová, 2014).

I přesto, že válka nikdy nepostihla české území, výrazně zasáhla struktury obyvatelstva v českých zemích. Odtud bylo odvedeno do války asi 1 milion a 400 tisíc mužů. Přesný počet padlých mužů ve válce není znám, avšak podle statistických dat počet zemřelých dosáhl v českých zemích minimálně 150 tisíc (Emmert, 2019). Fialová (2014) uvádí, že na frontách zahynulo více jak 300 tisíc mužů. V době 1. světové války se snížil počet narozených i počet sňatků a v roce 1918 bylo dosaženo zhruba 12 ‰. Jinak celkové válečné ztráty přesáhly 900 tisíc zemřelých. To odpovídalo téměř 9 % obyvatelstva českých zemích před 1. světovou válkou. Také došlo k poklesu počtu dětí, kdy v roce 1910 podíl osob do 15 let činil 34 %, v roce 1921 to bylo 27,8 %. Podíl osob starší 60 let zůstal částečně nezměněn, neboť z 9 % v roce 1910 vzrostl na 9,7 % v roce 1921 (Fialová a kol., 1998).

Situace do roku 1916 nebyla v českých zemích stále příznivá. Nebyl zde svobodný politický život a zejména pro dobu 1914–1916 je charakteristická germanizace. Opět se němčina stala hlavním jazykem a někde dokonce jediným jazykem, obzvláště na vyšších úradech. V roce 1916 nastala změna, na trůnu vystřídal císaře Františka Josefa I. jeho nástupce (prasnovec) Karel I.

Jeho vláda se ihned odrazila v politickém a společenském dění. Pokusil se obnovit ústavnost, hledal způsob, jak ukončit válku, a hlavně byla vyhlášena amnestie, kdy bylo propuštěno mimo jiné 719 Čechů a dalších politických vězňů, mezi nimiž byli i Karel Kramář a Alois Rašín (Emmert, 2019).

Během 1. světové války se také utvořil zahraniční odboj, kterého se účastnili i českoslovenští občané, legionáři. Tyto jednotky byly formovány z řad dobrovolníků a první československé legie vznikly již v roce 1914. V Rusku vznikla například jednotka „Česká družina“, v letech 1916–1917 se zformovala Československá střelecká brigáda. I díky těmto legiím vznikl československý stát a po skončení války lidé často uctívali a vážili si více legionářů než vojáků, kteří ve válce padli. V Ruských legiích působilo celkově mezi lety 1916–1920 více jak 60 tisíc Čechoslováků a celkově jimi prošlo během 1. světové války na více jak 90 000 mužů (Emmert, 2019).

Na samotném konci 1. světové války vypukla epidemie španělské chřipky. Mezi lety 1918–1920 postihla jednu pětinu světové populace a vyžádala si 20–40 milionů zemřelých. Mnohonásobně více, než kolik obětí si vyžádala 1. nebo 2. světová válka. Epidemie zasahovala zhruba ve třech až čtyřech vlnách (Tucker, 2013). První vlna španělské chřipky se objevila v září roku 1918, kdy postihla mimo jiné i české země, kde zemřely desetitisíce obyvatel (Emmert, 2019). V první vlně epidemie byl ohniskem převážně Pyrenejský poloostrov, kde umírali civilisté i vojáci. Epidemie velice postihla například i Řím, kde zemřelo zhruba 200 lidí, v provincii Palermo bylo dokonce 962 nakažených. V roce 1918 bylo v Německu nakaženo zhruba dvě třetiny obyvatel. Na mnoha místech byly uzavírány školy, různá zařízení a zřizovaly se nouzové nemocnice. Situace byla horší na venkově, neboť zde chyběla převážně nějaká zdravotnická zařízení a také lékaři, kterých bylo nedostatek i ve velkých městech. Spousta z nich padlo ve válce, někteří z nich stále pobývali na frontě. Také mnoho lékařů se stalo obětmi chřipky. Proto se nechávali narychlo vyškolit – v té době tzv. váleční doktoři. Bohužel chřipka přišla v době, kdy už jen z důvodu probíhající války chyběly základní potřebné věci a nebyly ani léky. Třetí vlna přišla v roce 1919, kdy znovu umírali tisíce lidí. Na Apeninském poloostrově během dvou týdnů zemřelo 16 460 lidí, v Paříži zemřelo přes 2500 osob. Nejvíce chřipka postihla mladé lidi ve věku 15–40 let a nejčastěji vypukla u fyzicky zdatných jedinců. Ti pak umírali nejčastěji na zápal plic. Někdy se také udává, že následkem španělské chřipky došlo k úbytku obyvatelstva o 2,8 % až 5,6 % (Salfellner, 2018).

Konec 1. světové války a konec Rakousko-Uherska je dán abdikací císaře Karla I. 11. listopadu 1918. 13. listopadu byla přijata prozatímní ústava a 14. listopadu byl zvolen prezidentem Tomáš Garrigue Masaryk. V čele vlády stál Karel Kramář (Emmert, 2019).

3.3.1 1. světová válka v Kolovči

Po vyhlášení částečné mobilizace 26.7.1914 museli odejít do války i kolovečtí muži do 38 let a často odcházeli i proti své vůli. 15.4.1915 museli do války všichni muži, kteří byli „zbraně schopní“ a bylo jim od 18 do 50 let. Často byli do kasáren odváděni muži společně se syny, kteří spolu následně bojovali na jedné frontě a často se také spolu domů nevrátili. Na přelomu července a srpna se dostalo do Kolovče 69 běženců, převážně židovského původu. Ti pak pouštěli Koloveč v roce 1917 a šli zpět do Haliče. Je pravděpodobné, že do Kolovče zavlekli

černé neštovice, neboť spousta obyvatel se po jejich příchodu záhy nakazila. V témže roce vypukla v Kolovči ještě jednou epidemie černých neštovic. Od počátku války byly v Kolovči stále prováděny odvody domobranců. Následkem toho byla v roce 1916 podána žádost, na jejímž základě poslali do Kolovče z Berouna a z Prahy 10 vojínů, neboť chyběla pracovní síla zejména v polním hospodářství. Velká bída a špatné životní podmínky sužovaly i Koloveč během celého období války. Chyběly základní potraviny a řemeslný materiál. Po domech chodily komise, které zabavovaly obyvatelům potraviny a zásoby, také sbíraly různé nádoby a jiné předměty, které posílaly armádám. 28.10.1918 byl doručen do Kolovče telegram z Prahy informující o vzniku Československa (Šindelář, 2014).

3.4 Vývoj po roce 1918

1. světová válka se promítla také do věkové struktury obyvatelstva a jeho složení. V důsledku nízké porodnosti během války se vytvořil také zářez na věkové pyramidě, který ovlivňoval strukturu obyvatelstva celé 20. století. V porovnání v roce 1910 české země disponovaly pravidelnou věkovou strukturou. V populaci se výrazně zhoršil poměr mezi muži a ženami a také výrazně ubyl počet mužů ve věku 20–50 let. V porovnání s rokem 1910, kdy 95,1 mužů připadlo na 100 žen, v roce 1920 už to bylo jen 92,5 mužů na 100 žen. Také se změnila struktura obyvatel podle rodinného stavu. Je jasné, že v období války v důsledku mobilizace bylo uzavíráno jen malé množství sňatků a ihned po skončení války došlo k jejím nárůstu. Mezi ženami také vzrostl počet ovdovělých žen, a to zvláště ve věku 25–50 let (Fialová, 2014).

Po válce se také začali vracet migranti, kteří opustili vlast ještě před rokem 1914. Zpět se vrátilo z USA okolo 40 tisíc osob, a dokonce 100 tisíc obyvatel se vracelo do Československa z různých částí bývalého Rakouska-Uherska. Díky tomuto obratu podíl německého obyvatelstva v Československu poklesl z 35 % v roce 1910 na 31 % v roce 1921. Německé obyvatelstvo žilo převážně v pohraničí, kde tvořilo přes 90 % obyvatel v dané lokalitě. Nejvíce Němců se vyskytovalo ve Slezsku, kde tvořili 39 % tamního obyvatelstva (Fialová a kol., 1998).

V letech 1915–1919 došlo k výraznějšímu poklesu počtu živě narozených dětí zhruba o více než 40 %. To se v pozdějších letech promítalo do struktury dětí do 15 let a převážně do struktury ekonomicky aktivního obyvatelstva (Kučera, 1994).

Struktura obyvatel se změnila i v oblasti zaměstnanosti. Po tom, co došlo k mobilizaci mužů, ženy musely převzít jejich zaměstnání. Většinou na venkově pracovaly v zemědělství, kde musely pomáhat případně i děti. Ženy musely pracovat ale i v mnoha dalších odvětvích, jako v průmyslu či na úřadech (Fialová, 2014).

Československo zůstalo jediným státem ve střední Evropě, kde průmyslová výroba dominovala nad zemědělstvím a stala se výhradně exportní zemí. To bylo dáno právě vývojem ještě před vypuknutím 1. světové války, kdy na tom byly české země z hlediska hospodářského růstu velice dobře. Do roku 1925 dosáhlo Československo stejné úrovně jako právě v prvním desetiletí. Následně docházelo ještě ke zlepšení. Po roce 1918 se také začala zvyšovat životní úroveň obyvatelstva, rostly mzdy a zvyšovala se zaměstnanost ve státním sektoru. Opět se začala budovat železniční a silniční síť, byť v tomto ohledu Československo nepatřilo mezi

nejvyspělejší státy. Na konci 20. let dosáhl hospodářský růst, růst mezd a ekonomika vrcholu. Lidé měli dobré podmínky pro život, měli dostatek financí a spousta z nich investovala své peníze na burze. Nic nenasvědčovalo tomu, že by ještě ten rok měla přijít velká hospodářská krize, která záhy Československo postihla (Emmert, 2019).

Kapitola 4

Koloveč

4.1 Geografie a geologie

Obec Koloveč se nachází ve východní části okresu Domažlice v Plzeňském kraji. Právě od okresního města Domažlice je obec vzdálena 15 km. Dle fyzicko-geografického členění se Koloveč nachází na jihozápadním okraji poberounské soustavy v Plzeňské pahorkatině, kde je nejvyšším bodem 773 m vysoký Koráb u Kdyně. Samotná obec leží v nadmořské výšce zhruba 450 m a je ze všech světových stran obklopena zalesněnými pahorky a vrchy. Významnějším místem je les zvaný „Na Motvičkách“, což je oblast, kde ve středověku stála chmelnice. Nejvyššími body v okolí Kolovče jsou Radlice – 598 m a Holec – 574 m (Bláha, 2009).

Z geologického hlediska patří Koloveč a okolní krajina ke starohorám. Nejčastěji se zde vyskytují krystalické břidlice. V okolí obce se nacházela spousta lomů. Na vrchu Radlice těžila plzeňská firma Cingroš jako ozdobný kámen diorit a na kopci Bílý kámen se nachází opuštěný šterkový lom. Ještě v polovině 20. století bylo v obci 6 cihelen, avšak dodnes všechny zanikly. Také v okolí Kolovče místní hrnčíři těžili cihlářskou hlínu. Z hlediska půdních druhů jsou zde zastoupeny tři: písčitohlinitá, hlinitá a jílovitohlinitá (Bláha, 2009).

Na území obce pramení dva potoky spadající do povodí řeky Radbuzy. Prvním je Mimovský potok, který teče z Kolovče přes Květkovice a Mimov do Osvačina a následně se vlévá do Zubřiny. Druhým je Srbický potok, který se vlévá u Dolní Kamenice do Radbuzy (Bláha, 2009).

4.2 Historie

Osídlení této oblasti spadá do střední doby bronzové – halštatské. Šlo převážně jen o malé skupinky lidí, kteří sídlili převážně v oblastech s dostatečnou potravou pro jejich stáda dobytka. Tito lidé pohřbívali zemřelé v kamenných mohylách v lesích v okolí dnešního hřbitova a dodnes lze na těchto místech nalézt větší či menší zčásti prokopané mohyly (Bláha, 2009).

Úplně první písemnou zmínkou o Kolovči, jakožto starobylé trhové osadě, je dle doksanské potvrzovací listiny krále Přemysla Otakara I. z roku 1226 darovací listina pražského biskupa Jindřicha Břetislava z roku 1197 (Šindelář, 2014), kdy se Koloveč stal majetkem kláštera

premonstrátek v Doksanech u Litoměřic (Bláha, 2009). Je tedy zřejmé, že Koloveč patřil před touto darovací listinou biskupství pražskému (Šindelář, 2014). Jméno Koloveč vzniklo pravděpodobně ze spojení „kolová ves“ z důvodu toho, že se v bahnitěm terénu pro obyvatele stavěly chatrče, které stály na dřevěných kůlech zaražené do močálů, tedy ves na kůlech – kolová ves – Koloves – Koloveč. Rovněž se o názvu městečka traduje pověst, která vypráví o Břetislavově vojsku, které se vracelo z bitvy u Brůdku ve Všerubském průsmyku v roce 1040. Jeden z velmožů byl místním usedlíkem upozorněn na rozbitý vůz, a to zvoláním: „Kolo vlečeš!“. Od té doby byla ves nazvána jako „Kolovleč“. S názvem městečka souvisí i znak Kolovče, kdy je na modrém poli zlaté vozové kolo. Tento znak nebyl nikdy změněn, avšak kdy a kdo tento znak udělil, není známo. Pravděpodobné je, že to byli páni z Roupova, kterým král Vladislav v roce 1491 Koloveč pronajal a poté dědičně prodal. Dále byly v minulosti postupně užívány 4 pečete a 2 novodobá razítka. Dvě pečete pochází ze 16. století právě za působení pánů z Roupova. Další jsou ze 17. a 19. století. Dvě razítka pocházející z 20. století nesou nápisy: „Purkmistrovský úřad v Kolovči“ a „Obecní úřad v Kolovči“ (Bláha, 2009).

Od 13. století byla v zemi velká hospodářská a politická nejistota, včetně válek mezi šlechtou a městy. Ani v průběhu 15. století nebyl klid díky husitským válkám včetně výpadů do Bavor. V roce 1421 vypálili pražští husité klášter v Doksanech. Následně byl klášter zbaven svých statků včetně Kolovče, který se tak dostal do světských rukou. V 16. století vlastnili Koloveč převážně páni z Roupova, kteří zde postavili panský dům, pivovar a opravili kostel. Také pro Koloveč získali městský znak, již výše zmíněnou pečeť, a právo trhové a várečné. V roce 1580 byl celý majetek prodán Žákavcům ze Žákavy. Za jejich působení v roce 1615 bylo obnoveno především tržní právo, které během 30leté války na dlouhou dobu zaniklo. Žákavci vlastnili kolovečské panství až do roku 1664, kdy koupil Koloveč Kunata, hrabě z Bubnu. Poté panství převzal jeho syn Leopold Max. Oba dva nehosподаřili v Kolovči nejlépe a životní podmínky na panství byly špatné. Celé 17. století nezaznamenalo v Čechách klid zejména kvůli probíhající 30leté válce a ještě 6 let po jejím skončení byla v Kolovči asi polovina domů neobydlených. Od roku 1711 vlastnili Koloveč Černínové, kteří obci vypomáhali při různých stavbách, po požárech a pomáhali chudým obyvatelům. Od 19. století se také opět začaly konat pravidelné jarmarky, a to až do 1. poloviny 20. století (Bláha, 2009).

V roce 1850 došlo ke změně zemské ústavy a zřízení, a tak byl Koloveč určen pod správu domažlického hejtmanství a pod Okresní soud ve Kdyni (Bláha, 2009).

Od roku 1991 tvoří městys Koloveč 2 části: Koloveč a Zíchov, který se nachází asi 3 km východně od Kolovče (městys Koloveč, 2019b), avšak tato práce analyzuje data pouze za část obce – Koloveč.

4.3 Obyvatelstvo Kolovče

Počet obyvatel v městyse Koloveč se dlouhodobě zvyšoval již od 17. století. Největší přírůstek Koloveč zaznamenal mezi lety 1770–1850, neboť počet obyvatel v obci vzrostl na dvojnásobek a v roce 1850 poprvé dosáhl 1000 obyvatel. Úplného maxima dle získaných dat dosáhl Koloveč v roce 1910 (1444 obyvatel). Největšího úbytku obyvatelstva bylo dosaženo od roku 1935 do roku 1950 a i v následujících letech se počet obyvatel stále zmenšoval. Až od roku 2000 se

počet ustálil lehce pod 1000 obyvatel a dodnes je toto číslo víceméně konstantní. Počet domů v obci dlouhodobě rostl. Výjimkou bylo období mezi lety 1961–1980, kdy došlo k poklesu o 41 domů (viz tab. 1).

Tab. 1 – Počet obyvatel a domů v městyse Koloveč v letech 1654–2014

Rok	Počet obyvatel	Počet domů
1654	350	56
1770	500	70
1850	1000	150
1869	1212	169
1880	1423	203
1890	1337	206
1900	1329	222
1910	1444	232
1921	1334	248
1930	1318	269
1950	990	299
1961	1011	316
1970	915	279
1980	948	275
1991	901	322
2001	936	339
2011	951	355

Zdroj: městys Koloveč, 2019b; CZSO, 2016; vlastní zpracování

Jedna z příčin, která měla vliv na strukturu obyvatelstva a jeho budoucí vývoj, byla emigrace. První obyvatelé migrovali do Ameriky již v 17. století. Nejvíce se migrace začala rozšiřovat po roce 1848 z důvodu těžkých životních podmínek v Rakousku a následně v Rakousku-Uhersku. Od 60. let 20. století byla migrace organizována a hlavním centrem se stalo Chicago, které se stalo největší českou kolonií. V pozdějších letech se lidé usazovali do ostatních center. Podle úředních záznamů z roku 1910 bylo nejvíce migrantů v Illinois (125 tisíc), Nebrasce (50 tisíc) či Ohio (50 tisíc) (Vondrášek a Hanzlík, 2009).

První občané Kolovče začali odcházet v letech 1859–1861 a další vlna migrace nastala těsně před rokem 1880. Lidé migrovali do Ameriky i v průběhu konce 19. století a někteří ještě na začátku 20. století. Lidé z Kolovče se většinou usazovali v Americe téměř ve stejné oblasti, a to v Nebrasce blízko města Omaha. Na tomto místě se nejvíce sdružovali zemědělci a také lidé s neznalostí anglického jazyka. To bylo výhodné zejména z důvodu vzájemné pomoci a dorozumění se. Někteří lidé zůstávali v New Yorku z hlediska lepších pracovních míst obzvláště pro řemeslníky (Bláha, 2009).

Dalšími příčinami byly bezesporu obě světové války. Dle tabulky 1 lze konstatovat, že z dlouhodobého hlediska 2. světová válka více ovlivnila strukturu obyvatelstva než 1. světová válka. Mezi lety 1910–1921 došlo v obci k úbytku 110 obyvatel a mezi lety 1935–1950 dokonce o 303 obyvatel. Malý podíl na tom má existence židovské komunity v Kolovči. První záznam o jejich přítomnosti je z roku 1777. V roce 1812 byla založena matrika židovské obce a od roku

1880 se v obci nacházela židovská modlitebna a škola, kam chodilo maximálně 15 židovských dětí. Škola byla v roce 1912 zrušena (Šindelář, 2014).

Tab. 2 – Počet židovských občanů v letech 1900–1942

Rok	Počet obyvatel
1900	42
1920	22
1930	20
1942	19

Zdroj: Bláha, 2009; vlastní zpracování

Dá se předpokládat, že 1. světová válka zasáhla rovněž i do počtu židovských občanů v obci, neboť jejich počet se snížil mezi lety 1900–1920 skoro o polovinu. Zlomovým rokem byl pro židovskou komunitu rok 1942, kdy byli všichni kolovečtí evakuováni a odvezeni do Domažlic a odtamtud transportováni do Terezína a Osvětimi. Ze všech zřejmě přežila pouze jedna žena, která se po válce vrátila, ovšem už v Kolovči nezůstala (Bláha, 2009).

4.4 Současnost

V současné době se nachází v městyse Koloveč mateřská škola a základní škola, které zřizuje právě městys Koloveč. Dále lze v městečku najít zdravotní středisko, kulturní dům, obecní knihovnu, společenský sál a několik hostinců. V obci je rovněž sportovní areál, který disponuje fotbalovým hřištěm a tenisovými a volejbalovými kurty. Mezi další zařízení v Kolovči patří benzínová pumpa, pošta, obchodní dům, několik menších prodejen včetně dostupných služeb nejen pro občany Kolovče (městys Koloveč, 2019b).

V městyse se také koná každoročně spousta kulturních a společenských akcí. Jednou za 5 let pořádá obec Sraz rodáků a přátel městečka Koloveč, kdy je při této příležitosti představena lidová hra „Přemílání bab na mladá děvčata“ (městys Koloveč, 2019b).

Mezi turistické cíle v Kolovči patří Muzeum techniky a řemesel. „Muzeum s výstavní plochou 1000 m² a více než 7 000 exponáty patří mezi největší a nejobsáhlejší muzea svého druhu v Česku“ (muzeum Koloveč, 2019). V muzeu jsou k vidění všechna tradiční řemesla a živnosti, které se v obci nacházely. Celkově je jich v muzeu 67 a k tomu ještě dalších 12 technických expozic (muzeum Koloveč, 2019). Další zajímavostí je kostel Zvěstování Panny Marie a fara. Zmínka o tomto kostele pochází již z roku 1520, kdy byla farní správa předána do Srbic. Více jak století trvalo, než byla správa vrácena zpět do Kolovče. V roce 1729 kostel vyhořel, ovšem už v roce 1731 byla dokončena jeho přestavba a také výstavba nové fary v Kolovči. Do dnešní doby kostel, fara či části kolovečského kostela procházely mnoha rekonstrukcemi (Bláha, 2009).

V okolí Kolovče se nachází také spousta zajímavých památek a turistických cílů. Asi 3 km jihozápadně od Kolovče stojí zřícenina hradu Netřeb, který byl vybudován ve 14. století. Avšak v 15. století zpustl. U obce Chudenice se nachází bývalé letní sídlo Černínů – zámek Lázeň, rozhledna Bolfánek a přírodní rezervace „Americká zahrada“ se vzácnými dřevinami. Nejstarší stavbou je 3 km severně od Kolovče vzdálený románsko-gotický kostel sv. Víta pocházející ze 12. století (městys Koloveč, 2019b).

Kapitola 5

Přirozená měna obyvatelstva v Kolovči v letech 1910–1921

5.1 Narození

Podle údajů z matriky (městys Koloveč, 1894–1938) se v Kolovči narodilo mezi lety 1910–1921 celkem 482 dětí (tab. 3), z toho 255 chlapců a 227 dívek. Nejvíce dětí se narodilo v letech 1910 a 1920, což je 24 % ze všech narozených od roku 1910 do roku 1921. V období 1. světové války se počet obyvatel v Kolovči snížil více jak o polovinu a úplného minima dosáhl počet narozených (19) v roce 1917. 5 let (1914–1918) tak odpovídá 33 % (157) ze všech narozených v analyzovaném období.

Tento vývoj odpovídá i celkovému vývoji v českých zemích v období 1. světové války. Od roku 1914 se počet narozených dětí neustále snižoval a do roku 1918 poklesl více jak o polovinu. Avšak dle Českého statistického úřadu (2018a) došlo k největšímu poklesu narozených dětí v roce 1915 jako důsledek vypuknutí 1. světové války. V Kolovči k tomuto poklesu došlo až o rok později, tedy v roce 1916, kdy se narodilo pouze 28 dětí. To je o více jak 1/3 méně než v roce 1915.

Tab. 3 – Počet narozených v městyse Koloveč 1910–1921

Rok	Muži		Ženy		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
1910	24	42,1	33	57,9	57	100,0
1911	28	57,1	21	42,9	49	100,0
1912	27	61,4	17	38,6	44	100,0
1913	32	62,7	19	37,3	51	100,0
1914	20	44,4	25	55,6	45	100,0
1915	23	51,1	22	48,9	45	100,0
1916	13	46,4	15	53,6	28	100,0
1917	9	47,4	10	52,6	19	100,0
1918	14	70,0	6	30,0	20	100,0
1919	14	46,7	16	53,3	30	100,0
1920	33	57,9	24	42,1	57	100,0
1921	18	48,6	19	51,4	37	100,0
celkem	255	52,9	227	47,1	482	100,0

Zdroj: městys Koloveč, 1896–1938; vlastní zpracování

Do statistik o obyvatelstvu zasáhl také počet mrtvě narozených dětí. V období 1. světové války se počty mrtvě narozených dětí snižovaly, stejně tak jako počty všech živě narozených. Avšak relativně toto číslo mírně vzrostlo. Velký vliv na mrtvorozenost měla legitimita dětí. Počet mrtvě narozených u nemanželských dětí byl mezi lety 1915–1917 dvojnásobný oproti dětem narozených v manželství. Celkově podíl nemanželských dětí se za 1. světové války zvyšoval a čím byl věk matky nižší, tím je vyšší pravděpodobnost právě nelegitimních dětí (CZSO, 2018a). V případě Kolovče během 1. světové války jsou pouze 2 případy mrtvě narozených dětí, a to v letech 1916 a 1917. Celkově se v Kolovči ve sledovaném období narodilo mrtvě 7 dětí.

5.2 Zemřelí

Od konce 19. století se začala celkově snižovat úmrtnost až do 1. světové války, kdy opět došlo k mírnému nárůstu. V roce 1918 se ovšem úmrtnost zvýšila tak, že počet zemřelých byl o 1/4 vyšší, než celkový počet v roce 1914. Příčinou tohoto vzrůstu byla tzv. španělská chřipka, která si vyžádala v Evropě smrt několika desítek milionů lidí (CZSO, 2018a).

Mezi lety 1910–1921 zemřelo celkem dle matriční knihy 366 obyvatel Kolovče (tab. 4). Z toho 199 mužů a 167 žen (městys Koloveč, 1894–1938). Dá se předpokládat, že tento počet neodpovídá skutečnému počtu zemřelých. Zejména během 1. světové války padlo na bojištích nemalé množství mužů. Generál Šindelář (2014) ve své knize uvádí přesný výčet (jméno, datum úmrtí, bydliště a povolání) zemřelých během let 1914–1920. U některých zemřelých je dokonce známo, na kterém bojišti padli. Celkem ve válce zahynulo 31 mužů a 7 jich zůstalo nezvěstných. Jména padlých a zemřelých občanů během 1. světové války lze přečíst také na pomníku na náměstí Svobody v Kolovči, který byl odhalen 17. dubna 1921. Bláha (2009) ve své knize uvádí, že se celkem z války nevrátilo 36 kolovečských občanů z 260 povolanych. Ti, kteří se vrátili, přišli většinou zranění či zmrzačení.

Po podrobnější analýze zemřelých v 1. světové válce bylo zjištěno, že tato data nejsou zapsána v již zmíněné matrice. Je tedy pravděpodobné, že počet zemřelých by měl být ještě navýšen o minimálně 38 zemřelých mužů během 1. světové války. Důkazem je i obecní kronika z roku 1925, kde je přesný výčet padlých a nezvěstných vojáků a je jisté, že generál Šindelář čerpal právě z této kroniky, neboť se obsahy neliší. Dále je v obecní kronice z roku 1925 uveden přesný výčet zemřelých vojáků, kteří po sobě zanechali celkem 34 sirotků. Nejvíce dětí (7) po sobě zanechal Josef Benda a Václav Adámek, polní dozorce, který měl 5 dětí (Městský úřad Koloveč, 1925).

Záznamy o jednotlivých vojácích je možno nalézt také ve vojenském ústředním archivu, který spravuje od roku 2016 online databázi vojenského historického archivu. K dispozici jsou zde především informace o padlých a nezvěstných mezi lety 1914–1916. Následující roky jsou zatím zpracovávány a postupně zveřejňovány. Na základě jména a příjmení byly nalezeny zemřelí v letech 1914–1916, u nichž je mimo jiné uveden rok narození. Většina padlých zemřela v poměrně mladém věku. Například Karel Bláha padl v roce 1916 ve věku 19 let (VUA, 2019).

Během války vznikly československé jednotky – legie. Do nich vstoupili i někteří kolovečtí vojáci, kterým se říkalo legionáři. Bláha (2009) uvádí jmenovitý seznam kolovečských legionářů (19), kteří se po válce vrátili zpět. Většinu z nich lze najít také v databázi vojenského historického archivu podle místa narození, popřípadě jen podle jména a příjmení.

Tab. 4 – Počet zemřelých v městyse Koloveč 1910–1921

Rok	Muži		Ženy		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
1910	8	38,1	13	61,9	21	100,0
1911	29	76,3	9	23,7	38	100,0
1912	18	54,5	15	45,5	33	100,0
1913	18	46,2	21	53,8	39	100,0
1914	26	74,3	9	25,7	35	100,0
1915	18	60,0	12	40,0	30	100,0
1916	12	40,0	18	60,0	30	100,0
1917	11	52,4	10	47,6	21	100,0
1918	23	52,3	21	47,7	44	100,0
1919	11	47,8	12	52,2	23	100,0
1920	14	50,0	14	50,0	28	100,0
1921	11	45,8	13	54,2	24	100,0
celkem	199	54,4	167	45,6	366	100,0

Zdroj: městys Koloveč, 1894–1938; vlastní zpracování

V Kolovči došlo k výraznému nárůstu počtu zemřelých v roce 1918. V tomto roce zemřelo celkem 44 osob, z toho 9 dětí do 14 let včetně (viz tab. 4). Nejvyšší úmrtnost byla zaznamenána ve věkové skupině 60+, a to 19 osob. Dále ve věkové skupině 15–59 zemřelo v roce 1918 nejvíce obyvatel z analyzovaných let (tab. 5). Z celkového počtu 6 zemřelých ve věku 20–30 let se v 5 případech jednalo o ženu. V těchto letech docházelo nejčastěji k úmrtí žen z důvodu porodních komplikací. V ostatních letech nebyly zaznamenány větší výkyvy úmrtnosti (městys Koloveč, 1894–1938).

Mezi nejčastěji uvedenými příčinami úmrtí se u dospělých vyskytovala tuberkulóza plic, zánět plic či marasmus. Mezi další méně časté příčiny patřil v té době zánět pobřišnice a u žen to byla eklampsie. Úplnou výjimkou nebyla ani sebevražda (městys Koloveč, 1894–1938).

V roce 1918 postihla české země španělská chřipka. Koloveč o epidemii žádné záznamy nemá, avšak Salfellner (2018) uvádí, že se v západních Čechách lidé domnívali, že jde o mor a vojsko tak uzavřelo v Klatovech (Koloveč je vzdálený zhruba 22 km) zamořené ulice. Byť to bylo přehnané, v Klatovech již zemřelo 6 lidí a byla zde uzavřena kina a místní podniky.

Tab. 5 – Počet zemřelých podle věkových skupiny v letech 1910–1921

Věk	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921
0–14	12	16	11	19	14	16	12	4	9	5	13	11
15–59	4	8	11	12	7	6	6	7	15	8	10	3
60+	5	14	11	8	14	8	11	11	19	10	5	10
neuvedeno	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0
celkem	21	38	33	39	35	30	30	22	44	23	28	24

Zdroj: městys Koloveč, 1894–1938; vlastní zpracování

Na strukturu obyvatelstva nejen v Kolovči, ale v celé zemi, měla významný vliv úmrtnost dětí do 1 roku. Ta se u chlapců a dívek zde značně odlišovala. Celkem se svých prvních narozenin nedožilo mezi lety 1910–1921 71 chlapců a 29 dívek, což je patrné z tabulek 6 a 7. Z počtu narozených je zřejmé, že se ve sledovaném období narodilo skoro o 30 chlapců více než dívek. U takto malého výběru nelze potvrdit, že mezi narozenými chlapci a dívkami je poměr 104–107 chlapců na 100 narozených dívek, jakož tomu je nejen u české populace. Nelze také s jistotou říci, proč docházelo k tak vysoké kojenecké úmrtnosti chlapců, která byla 2,5krát vyšší než u dívek. Důvodem může být zejména tvrzení, že míra úmrtnosti mužů je větší než míra úmrtnosti žen, a to ve všech věkových kategoriích (Demografie, 2019).

Svých prvních narozenin se nedožila v zemi mezi lety 1914–1918 až 1/6 narozených dětí. Byly to převážně nemanželské děti, které žily často v horších podmínkách nebo byly odkládány do nalezinců (CZSO, 2018a).

Při porovnání dat z tabulek 6 a 7 lze konstatovat, že u chlapců podíl zemřelých ve 4 případech převyšoval nebo se rovnal 50 %. Z hlediska podílů maxima bylo dosaženo v roce 1910, kdy procentuálně podíl zemřelých mužů dosáhl 62,5 %. Ovšem tento údaj je lehce zkreslující, neboť v tomto roce zemřelo nejméně mužů z období 1910–1921. Absolutního maxima zemřelých chlapců do 1 jednoho roku a úmrtnosti takové bylo dosaženo v roce 1911.

Naopak u dívek podíly zemřelých nedosáhly ani 40 %, a dokonce v roce 1917 byl počet zemřelých dívek do jednoho roku nulový. Absolutního maxima (5 dívek) bylo dosaženo v letech 1910, 1916 a 1920 (tab. 7). Mezi časté příčiny kojenecké úmrtnosti patřil v té době v Kolovči katar střevní. V českých zemích nejčastěji podléhaly děti do jednoho roku černému kašli a spalničkám (CZSO, 2018a).

Tab. 6 – Podíl zemřelých chlapců do 1 roku na celkový počet mužů v letech 1910–1921

Rok	Muži				Celkem	
	počet zemřelých	%	ostatní	%	počet	%
1910	5	62,5	3	37,5	8	100,0
1911	13	46,4	15	53,6	28	100,0
1912	6	33,3	12	66,7	18	100,0
1913	10	55,6	8	44,4	18	100,0
1914	9	34,6	17	65,4	26	100,0
1915	9	50,0	9	50,0	18	100,0
1916	3	25,0	9	75,0	12	100,0
1917	2	18,2	9	81,8	11	100,0
1918	2	8,7	21	91,3	23	100,0
1919	2	18,2	9	81,8	11	100,0
1920	5	38,5	8	61,5	13	100,0
1921	5	50,0	5	50,0	10	100,0
celkem	71	36,2	125	63,8	196	100,0

Zdroj: městyse Koloveč, 1894–1938; vlastní zpracování

Tab. 7 – Podíl zemřelých dívek do 1 roku na celkový počet žen v letech 1910–1921

Rok	Ženy				Celkem	
	počet zemřelých	%	ostatní	%	počet	%
1910	5	38,5	8	61,5	13	100,0
1911	1	11,1	8	88,9	9	100,0
1912	2	13,3	13	86,7	15	100,0
1913	2	9,5	19	90,5	21	100,0
1914	3	33,3	6	66,7	9	100,0
1915	3	25,0	9	75,0	12	100,0
1916	5	29,4	12	70,6	17	100,0
1917	0	0,0	10	100,0	10	100,0
1918	1	4,8	20	95,2	21	100,0
1919	1	8,3	11	91,7	12	100,0
1920	5	38,5	8	61,5	13	100,0
1921	1	8,3	11	91,7	12	100,0
celkem	29	17,7	135	82,3	164	100,0

Zdroj: městys Koloveč, 1894–1938; vlastní zpracování

5.3 Sňatky

I přes malý vzorek počtu sňatků v Kolovči se vývoj moc neodlišoval od celkového počtu sňatků v českých zemích, zejména během 1. světové války. Od roku 1914 se počet sňatků prudce snižoval a úplného minima ve sledovaném období dosáhl v českých zemích v roce 1916 (32 726). Poté počet sňatků zaznamenal strmý nárůst a v roce 1918 dosáhl 1,5násobku sňatků roku 1916 (tab. 8). Nejčastěji docházelo ke sňatkům svobodných, které dosahovaly v českých zemích 85 %. Další skupinou byli ovdovělí muži, kteří často uzavírali sňatky se svobodnými ženami (8 %) v opačném případě podíl sňatků dosahoval 2 %. Ke sňatečnosti rozvedených docházelo jen zřídka (CZSO, 2018a).

Tab. 8 – Počet sňatků v městyse Koloveč 1910–1921

Rok	Celkem
1910	6
1911	9
1912	11
1913	9
1914	3
1915	1
1916	4
1917	3
1918	7
1919	20
1920	24
1921	16

Zdroj: městys Koloveč, 1894–1938; vlastní zpracování

V Kolovči bylo dosaženo minima v roce 1915, kdy došlo pouze k jedinému sňatku. K výraznému nárůstu sňatečnosti došlo až po skončení 1. světové války, kdy se v letech 1919

a 1920 uskutečnilo celkem 44 sňatků. V Kolovči převažovaly zejména sňatky svobodných. V letech 1910–1921 bylo uzavřeno celkem 113 sňatků, z toho 95 ženichů a 102 nevěst bylo svobodných. Nejčastěji uzavírali lidé sňatek ve věku do 30 let, nejmladší byla 17letá žena, která se vdávala v roce 1920. Nejmladšímu muži bylo v den sňatku (1921) 21 let. Nejstarší žena uzavřela sňatek v roce 1912 ve věku 49 let, nejstarším ženichem byl 63letý muž. Oba dva již byli ovdovělí. Do manželství vstupovali zpravidla starší muži s mladšími ženami nebo byli stejně staří. Jen v 17 případech tomu bylo naopak.

Tab. 9 – Sňatky v městyse Koloveč podle rodinného stavu snoubenců 1910–1921

1910–1913		Nevěsty		
		celkem	svobodné	ovdovělé
Ženichové	celkem	100,0	91,4	8,6
	svobodní	82,9	77,1	5,7
	ovdovělí	17,1	14,3	2,9

1914–1918		Nevěsty		
		celkem	svobodné	ovdovělé
Ženichové	celkem	100,0	77,8	22,2
	svobodní	72,2	61,1	11,1
	ovdovělí	27,8	16,7	11,1

1919–1921		Nevěsty		
		celkem	svobodné	ovdovělé
Ženichové	celkem	100,0	93,3	6,7
	svobodní	88,3	83,3	5,0
	ovdovělí	11,7	10,0	1,7

Zdroj: městys Koloveč, 1894–1938; vlastní zpracování

Pro lepší orientaci bylo období rozděleno na 3 kratší časové úseky – před válkou, během války a po válce (tab. 9). Z hlediska počtu sňatků jsou tato období nevyvážená. Nejmenší počet sňatků (18) přineslo období 1. světové války. Naopak nejvíce sňatků (60) bylo uzavřeno v letech 1919–1921, což je důsledek války, během níž docházelo k minimu sňatků, a tak toto období lze označit za jakousi kompenzaci. V letech 1914–1918 je podíl ovdovělých žen jen zkrslující, neboť jejich počet se nijak nevychýlil. Nejčastěji docházelo ke sňatkům svobodných, a to ve všech třech obdobích. Dále si častěji brali svobodní muži ovdovělé ženy než ovdovělí muži ovdovělé ženy. Jen v letech 1914–1918 byly podíly stejné. Mezi ovdovělé patřili muži i ženy převážně ve věku nad 40 let. Ovšem výjimkou nebyli ani mladší lidé mezi 25 až 35 lety. Příčinou brzkého ovdovění u mužů mohlo být hlavně úmrtí manželky související s porodními komplikacemi, u žen pak ztráta manžela ve válce. V obou případech také docházelo k úmrtí na jednu z častých nemocí té doby. Ve sledovaném období nedošlo k žádnému sňatku, který by uzavíral rozvedený muž či rozvedená žena.

Kapitola 6

Sčítání 1910 a 1921

6.1 Obyvatelstvo podle přítomnosti v obci

Od roku 1896, kdy se uskutečnilo první moderní sčítání lidu, se počet obyvatel zjišťoval za obyvatelstvo přítomné civilní a v letech 1880–1950 za obyvatelstvo přítomné (CZSO 2018d). V roce 1910 bylo v Kolovči přítomno 1444 obyvatel, v roce 1921 bylo sečteno 1334 obyvatel. To potvrzuje i Historický lexikon obcí (CZSO, 2016). Avšak v obecní kronice z roku 1925 je uvedeno, že v roce 1921 bylo v Kolovči přítomno 1338 obyvatel.

Počet za rok 1910 vznikl jako součet trvale a dočasně přítomného obyvatelstva. V tom samém roce se zjišťoval rovněž počet dočasně a trvale nepřítomného obyvatelstva. V roce 1921 se pouze zjišťovalo, odkdy bydlí zapsaná osoba v obci, a tak 15. února bylo v obci sečteno 632 mužů a 702 žen (Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921).

Tab. 10 – Obyvatelstvo podle přítomnosti v obci v roce 1910

Přítomnost v obci	Muži	Ženy	Celkem
dočasně přítomný	22	12	34
trvale přítomný	682	728	1410
dočasně nepřítomný	5	2	7
trvale nepřítomný	48	43	91

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; vlastní zpracování

V roce 1910 bylo v Kolovči trvale přítomno 1410 obyvatel (tab. 10). To představuje 91,44 % všech obyvatel v době sčítání. S dočasně přítomným obyvatelstvem je to 93,64 %. V obou letech také převažoval podíl přítomných žen v obci. V roce 1910 byl lehce nad 51 %, v roce 1921 skoro 53 %.

K přítomnému obyvatelstvu v obci v obou letech přispěla také kategorie čeledínů a služek (viz podkapitola struktura rodin a domácností).

Naopak mezi trvale a dočasně nepřítomné patřili zejména muži a ženy narození v letech 1887–1895. Kromě několika studentů a učňů nejvíce skupinu trvale nepřítomných zastupovali také vojáci, o kterých nejsou uvedeny žádné další informace vyjma jejich data narození a někdy místa pobytu. Část žen vykonávala domácí službu mimo obec, stejně tak jako spousta dívek a žen pracovala v Kolovči jako služebné. Mezi trvale nepřítomné obyvatelstvo v roce 1910 se v Kolovči zařadilo 37 synů a 38 dcer. Z toho převážná většina byla svobodných, 1 žena

ovdovělá a 1 vdaná. Mezi nepřítomnými muži byli 2 ženatí. Stejně tak jako u mužů nejsou u poloviny žen uvedeny žádné další informace. Za rok 1921 již tato data zjišťována nebyla. Jen v některých případech byly informace o sčítané osobě vyplněny do archu a následně přeškrtnuty. Nebylo výjimkou, že některé údaje u těchto osob chyběly, zejména u povolání chyběl druh a postavení (Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921).

6.2 Obyvatelstvo podle biologických a sociokulturních znaků

6.2.1 Obyvatelstvo podle pohlaví a věku

V obou analyzovaných letech byl počet obyvatel v předproduktivním věku (dětská složka) a v postproduktivním věku menší než počet obyvatel ve věku 15–59 let. Dětská složka měla v obou letech přibližně trojnásobně vyšší zastoupení než počet obyvatel ve věku 60+ (tab. 11). Vzhledem k takovému složení obyvatelstva je tato struktura velice příznivá pro budoucí vývoj obyvatelstva. A právě pro obyvatelstvo městyse Koloveč za rok 1910 je charakteristický progresivní typ věkové pyramidy (obr. 1), avšak kvůli malému počtu obyvatel v jednotlivých věkových skupinách není pyramida úplně pravidelná. Největším výkyvem v roce 1910 byl úbytek počtu mužů ve věkové skupině 20–24.

Tab. 11 – Věkové složení obyvatelstva Kolovče v letech 1910 a 1921

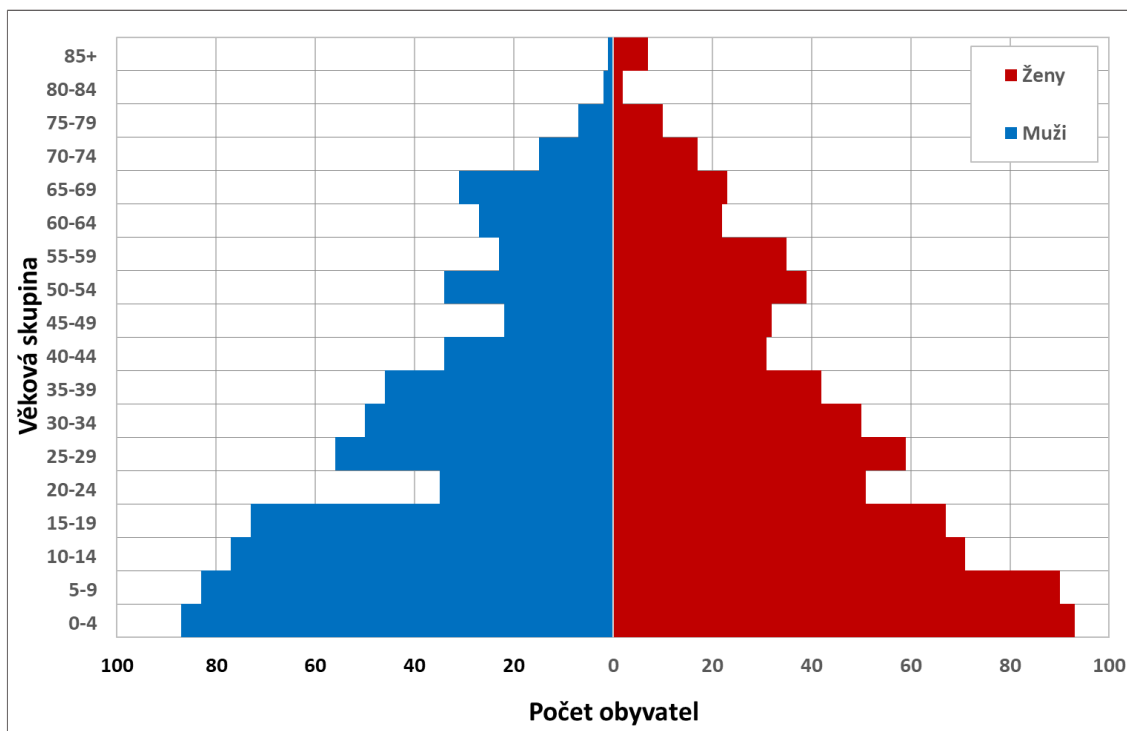
Věková skupina	1910		1921	
	počet	%	počet	%
0–14	501	34,7	429	32,2
15–59	779	53,9	748	56,1
60+	164	11,4	157	11,8
celkem	1444	100,0	1334	100,0

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921, vlastní zpracování

Následkem 1. světové války klesl počet dětí ve věku 0–4 v Kolovči skoro o polovinu (obr. 2), neboť počet narozených dětí výrazně poklesl v letech 1916–1918. V roce 1916 žilo v době sčítání v Kolovči jen 17 dětí, stejně tak jako v roce 1917. V roce 1918 zde žilo pouze 9 dětí. V roce 1919 došlo k mírnému nárůstu a rok 1920 již byl v Kolovči srovnatelný či lehce nadprůměrný ve srovnání s lety před 1. světovou válkou.

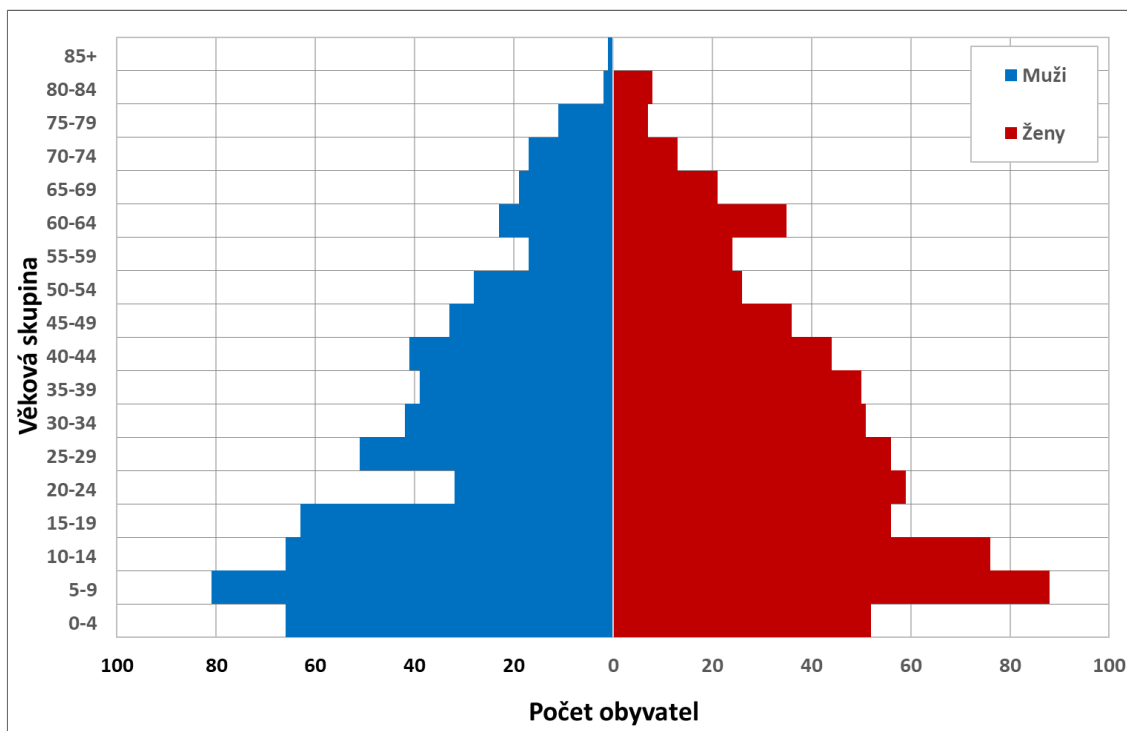
Období 1. světové války se také výrazně promítlo do počtu mužů a žen a celkově se od roku 1910 změnil poměr pohlaví, který se dá vyjádřit nejlépe indexy maskulinity či feminity. Pro tuto práci byl použit výpočet indexu maskulinity, tedy počet mužů na 100 žen v konkrétní věkové skupině (Demografie, 2019). V roce 1910 převažoval počet žen nad počty mužů ve věkových skupinách 0–14 a 15–59. Zajímavostí je, že i přes mužskou nadúmrtnost byl index maskulinity ve věkové skupině 60+ roven 102,5. Avšak ve věku 85+ žilo v Kolovči 8 obyvatel, z toho bylo 7 žen. Nejstarší ženou byla vdova narozená v roce 1810 původem z Poleně. Nejstaršímu ještě ženatému muži té doby v Kolovči bylo 92 let (Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921).

Obr. 1 – Věková pyramida Kolovče v roce 1910

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; vlastní zpracování

Obr. 1 – Věková pyramida Kolovče v roce 1921

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; vlastní zpracování

V porovnání s rokem 1910 se index maskulinity (tab. 12) v roce 1921 výrazně změnil. Nejčastěji docházelo u mužů ve věku 20–49 let k válečným ztrátám a celkově válečné období přispělo k úbytku obyvatelstva. Největšího rozdílu bylo dosaženo ve věkové skupině 60+, kdy index maskulinity klesl téměř o 16 mužů na 100 žen. Avšak zde ukazatel zkrslují lidé ve věku

60–64 let, neboť pro obyvatele ve věku 65+ je index maskulinity roven 102 mužům na 100 žen. Nejstaršímu muži v Kolovči bylo 86let. Nejstarší ženou byla 83letá vdova (Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921).

Tab. 12 – Indexy maskulinity obyvatelstva Kolovče v letech 1910 a 1921

Věková skupina	1910	1921
0–14	97,2	98,6
15–59	91,9	86,1
60+	102,5	86,9
celkem	94,9	90,0

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; vlastní zpracování

Tab. 13 – Průměrný věk obyvatelstva v Kolovči v letech 1910 a 1921

Pohlaví	1910	1921
muži	28,4	29,0
ženy	29,0	30,1
celkem	28,7	29,6

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; vlastní zpracování

Nezákladnější charakteristikou je také průměrný věk obyvatelstva. Při porovnání roků 1910 a 1921 (tab. 13) je patrné, že došlo ke zvýšení průměrného věku jak u mužů, tak u žen. Vyšší průměrný věk u žen, než u mužů může být v důsledku většího zastoupení žen v postproduktivním věku.

Mezi další ukazatele charakterizující strukturu obyvatelstva patří index stáří, index ekonomického zatížení a indexy závislosti 0–14 a 60+ a svým způsobem vypovídají o procesu demografického stárnutí a porovnávají zastoupení obyvatel v jednotlivých věkových skupinách (Demografie, 2019). Index stáří vyjadřuje počet obyvatel ve věku 60+ na 100 obyvatel ve věkové skupině 0–14 let. I přes pokles počtu obyvatel ve věku 60+ se úroveň tohoto ukazatele během 11 let zvýšila o 3,9 roku. Příčinou této změny byl zejména pokles narozených dětí a celkově zvýšená úmrtnost ve válečných letech.

Tab. 14 – Index stáří, index ekonomického zatížení a indexy závislosti v Kolovči v letech 1910–1921

Ukazatel	1910	1921
index stáří	32,7	36,6
index ekonomického zatížení	85,4	78,3
index závislosti 0–14	64,3	57,4
index závislosti 60+	21,1	21,0

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; vlastní zpracování

Index ekonomického zatížení byl vypočítán jako součet ekonomicky neaktivního obyvatelstva, tj. lidé ve věku 0–14 a 60+ na 100 obyvatel ve věku 15–59 let (Demografie, 2019). I v tomto případě došlo k poklesu indexu, stejně tak jako u indexů závislosti 0–14 a 60+. Zde je jedna z ekonomicky neaktivních skupin vztažena ke 100 ekonomicky aktivních, tj. 15–59. U osob v postproduktivním věku došlo jen k malému úbytku a zároveň se snížil i počet ekonomicky aktivního obyvatelstva, proto zůstal index závislosti 60+ téměř nezměněn (tab. 14).

6.2.2 Obyvatelstvo podle rodinného stavu

Obyvatelstvo Kolovče mělo v roce 1910 i 1921 největší zastoupení v počtu ženatých a vdaných osob (tab. 15). V manželství bylo celkem 274 mužů a 280 žen v roce 1910 a v roce 1921 bylo sečteno 269 mužů a 277 žen. Se zaměřením na jednotlivé věkové skupiny lze konstatovat, že poměr pohlaví v jednotlivých věkových skupinách a podle rodinného stavu se výrazně liší. Je to dáno obzvláště tím, že muži vstupovali do manželství až v pozdějším věku a také byli převážně v manželství těmi staršími. Nejpočetnější skupinou obyvatel žijících v manželství byly v obou případech osoby ve věku 30–44 let. V roce 1910 byl poměr mezi pohlavími zhruba vyrovnaný a je tedy možné snadno porovnávat i podíly mezi muži a ženami. Výjimku tvoří věková skupina 45–59 let, neboť zde připadá celkově 79 mužů na 107 žen, a i přes vyšší procento ženatých mužů v této věkové skupině, byl jejich skutečný počet menší než u vdaných žen. Počet vdov má skoro trojnásobné zastoupení (22 žen ku 8 mužům) vůči ovdovělým mužům. Počet ovdovělých žen s věkem stoupá, neboť vliv na tento vývoj má mužská nadúmrtost, kterou ovlivňují genetické a socioekonomické faktory. Častějším důvodem ovdovění u mužů je úmrtí manželky v souvislosti s těhotenstvím či porodními komplikacemi.

Tab. 15 – Podíl obyvatelstva Kolovče podle rodinného stavu v roce 1910 (v %)

Věková skupina	Muži				Ženy			
	ženatý	svobodný	vdovec	celkem	vdaná	svobodná	vdova	celkem
15–29	12,4	87,1	0,5	100,0	31,3	68,2	0,5	100,0
30–44	90,8	6,9	2,3	100,0	78,2	16,1	5,6	100,0
45–59	83,5	6,3	10,1	100,0	71,0	8,4	20,6	100,0
60+	76,2	1,2	22,6	100,0	49,4	2,5	48,1	100,0
celkem	54,6	39,2	6,2	100,0	53,2	33,7	13,1	100,0

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; vlastní zpracování

Tab. 16 – Podíl obyvatelstva Kolovče podle rodinného stavu v roce 1921 (v %)

Věková skupina	Muži				Ženy			
	ženatý	svobodný	vdovec	celkem	vdaná	svobodná	vdova	celkem
15–29	24,7	75,3	0,0	100,0	38,0	61,4	0,6	100,0
30–44	90,2	8,2	1,6	100,0	82,8	10,3	6,9	100,0
45–59	90,9	2,6	5,2	100,0	68,6	17,4	14,0	100,0
60+	72,6	0,0	27,4	100,0	39,3	2,4	58,3	100,0
celkem	64,4	29,2	6,2	100,0	57,0	28,2	14,8	100,0

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; vlastní zpracování

V roce 1921 (tab. 16). jsou rozdíly mezi muži a ženami obzvláště patrné ve věkových skupinách 15–29 (146 mužů ku 171 ženám) a 30–44 (122 mužů ku 145 ženám). V další věkových skupinách se rozdíl částečně vyrovnal, ale struktury podle rodinného stavu se výrazně lišily mezi muži a ženami. Válečné ztráty vedly k úbytku obyvatelstva a tato situace se promítla i do struktury obyvatel podle rodinného stavu. V manželství žilo daleko více mužů než žen a méně jich zůstalo svobodných. Naopak ovdovělých žen bylo 2,5krát více než mužů a v porovnání s rokem 1910 došlo k jejich malému nárůstu. Avšak tento údaj je lehce překvapivý, neboť se dal po válce očekávat daleko větší nárůst zejména ovdovělých žen ve věku

30–44 let. V obou letech bylo nejvíce ovdovělých žen ve věkové skupině 45–59 let (1910: 39, 1921: 49).

Mezi svobodné patřili zejména čeledíni, služky a učni, kteří byli zařazeni převážně do věkové skupiny 15–29 let, ale většině z nich bylo mezi 15 až 20 lety. Výjimkou byl malý počet služek starší 30 let (Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921).

6.2.3 Obyvatelstvo podle náboženského vyznání

Stejně tak jako v Českých zemích, i v Kolovči bylo zastoupení osob hlásících se k římskokatolické církvi největší a kromě 41 obyvatel hlásících se k izraelskému náboženství, bylo v Kolovči v roce 1910 jediným náboženstvím (tab. 17).

Se vznikem Československé republiky v roce 1918 došlo také k velkým změnám v náboženské oblasti. V době Rakouska-Uherska ztratila římskokatolická církev důvěryhodnost a do popředí se dostaly další církve. Největším krokem bylo založení československé církve v roce 1920. Posílila také evangelická církev a zejména ateistické hnutí. To vše se projevilo již v 1. československém sčítání obyvatelstva v roce 1921 (Srb, 1998). Celkově v Československu zpočátku bylo důležité náboženské vyznání, neboť římskokatolické vyznání souviselo hlavně se zaniklým Rakousko-Uherskem. Po válce začaly posilovat jiné církve, především nově založená československá církev posilovala a v pozdější době se stala druhou největší církví. Vzrostl počet osob bez vyznání, ovšem ne tak výrazně. V českých zemích v roce 1921 to bylo zhruba 8 % (Kučera, 1994).

Tab. 17 – Obyvatelstvo Kolovče podle náboženského vyznání v roce 1910

Vyznání	Muž		Žena		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
římskokatolické	681	96,9	722	97,4	1403	97,2
židovské	22	3,1	19	2,6	41	2,8
celkem	703	100,0	741	100,0	1444	100,0

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; vlastní zpracování

V roce 1921 dominovala v Kolovči opět římskokatolická církev (tab. 18), a dokonce oproti roku 1910 lehce posílila. Tato situace je ve srovnání s náboženstvím v českých zemích odlišná, neboť celkově došlo od minulého sčítání obyvatelstva k poklesu příslušníků římskokatolické církve. Dále také v Kolovči poklesl počet osob hlásících se k izraelskému náboženství z 2,8 % na 1,2 %, stejně tak jako v českých zemích z 1,4 % na 1,2 %. Kromě těchto dvou náboženství se v roce 1921 přihlásili obyvatelé Kolovče ještě k dalším dvěma, a to k evangelickému a československému. Byť se jednalo jen o malý zlomek obyvatel.

V českých zemích celkově stoupl podíl příslušníků evangelické církve z 2,5 % na 4,0 % v roce 1921. K československé církvi se přihlásilo 5,2 % obyvatel (Srb, 1998).

Při sčítání v roce 1921 uvedli v Kolovči 4 lidé, že jsou ateisté. Ve třech případech se jednalo o muže. Dva byli mladší 10 let, třetí byl ženatý, narozený v roce 1895. Bez vyznání byla jen jedna žena pracující v domácnosti, narozená v roce 1896.

Tab. 18 – Obyvatelstvo Kolovče podle náboženského vyznání v roce 1921

Vyznání	Muž		Žena		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
římskokatolické	613	97,1	689	98,0	1302	97,6
židovské	9	1,4	7	1,0	16	1,2
evangelické	2	0,3	1	0,1	3	0,2
československé	4	0,6	5	0,7	9	0,7
bez vyznání	3	0,5	1	0,1	4	0,3
celkem	631	100,0	703	100,0	1334	100,0

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; vlastní zpracování

6.3 Etnické charakteristiky obyvatelstva

6.3.1 Obyvatelstvo podle národnosti

V roce 1910 byla místo národnosti ve sčítání otázka na obcovací řeč. Tím se měla nepřímo zjistit etnická skladba obyvatelstva. V Kolovči byla tato analýza velice triviální, neboť všichni přítomní v roce 1910 uvedli obcovací řeč českou, a i přes velký počet Němců, kteří žili převážně v pohraničí, v Kolovči tato dominantní národnostní menšina nežila.

V roce 1921 se již zjišťovala národnost jejímž znakem byl mateřský jazyk. V tomto roce uvedl pouze jeden muž narozený v roce 1889 jako jeho mateřský jazyk německý (tab. 19).

Tab. 19 – Počet obyvatel v Kolovči podle národnosti v letech 1910 a 1921

Národnost	1910	1921
	počet	počet
česká	1444	1333
německá	0	1

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; vlastní zpracování

V českých zemích žilo zhruba 35 % Němců v roce 1910. V následujících 20 letech jejich podíl mírně klesl, avšak v absolutních hodnotách jejich počet v českých zemích narostl o 90 tisíc. Příčinou byla zejména nižší plodnost Němců a plodnosti u českého obyvatelstva po válce. V českých zemích žila ještě jedna národnostní menšina a sice Poláci, kteří žili převážně ve Slezsku (Kučera, 1994).

6.4 Socioprofesionální charakteristiky obyvatelstva

6.4.1 Obyvatelstvo podle gramotnosti a vzdělání

V obou sčítání byla položena otázka jen na gramotnost. Dále se dalo ještě zjistit, zdali daná osoba umí číst a psát nebo zdali umí jen psát. Gramotnost ve sčítání nebyla uvedena u osob většinou do věku 5 let. Pokud tato kolonka byla prázdná u starších osob, bylo velice pravděpodobné, že daný člověk nenavštěvoval školu a nebyl vyučen žádnému řemeslu a byl nezaměstnaný. Na základě gramotnosti lze do určité míry zjistit i vzdělání dané osoby.

V roce 1910 celkem 28 obyvatel uvedlo, že neumí číst ani psát. Zde se jednalo o 8 mužů a 20 žen. Většinou se mezi tyto osoby řadili lidé starší 60 let. V roce 1921 uvedlo 14 osob, že

neumí číst ani psát. Z toho to byli 2 muži a 12 žen. Ještě u 3 osob bylo uvedeno, že umí pouze číst – 2 ženy a 1 muž. Jednou z žen byla 6letá žákyně. Druhá žena uvedla, že pomáhá v zemědělství a mužem byl horník v penzi. U obyvatel, kteří nebyli gramotní, byli starší 5 let a mladší 60 let, se nejvíce vyskytoval v hlavním oboru povolání údaj, že daná osoba je v domácnosti, či tento údaj úplně chyběl. Ale nedá se s jistotou tvrdit, že jsou všechny osoby nezaměstnané (Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921).

První zpráva o zřízení školy v Kolovči pochází z roku 1652, kdy byla založena jednotřídní škola. Od roku 1789 začaly školu navštěvovat i děti z okolních vesnic – Chocomyšl, Úboč, Příkřice. Vzhledem k tomu, že děti často pomáhali svým rodičům v hospodářství, měly mladší děti vyučování od 7 do 10 hodin, starší děti od 11 do 12 hodin. V roce 1869 vyšel zákon, který stanovil hlavní prázdniny na 6 týdnů. V roce 1906 byly prázdniny opět prodlouženy na 2 měsíce. Po tom, co vypukla 1. světová válka, i učitelé podléhali mobilizaci. Ty pak nahrazovaly ženy, avšak i těch bylo málo a školství se během světové války zhoršilo. Dokonce byla škola v roce 1915 uzavřena z důvodu epidemie neštovic. Počet žáků v Kolovči se během počátku 20. století pohyboval okolo 200, avšak přesný záznam je až z roku 1922/23, kdy školu navštěvovalo 232 dětí. O rok později to bylo 210 dětí (Šindelář, 2014).

V českých zemích bylo i přes povinnou školní docházku v roce 1921 celkem negramotných 2,5 % obyvatel a tento počet se neustále snižoval. V porovnání se sousedními zeměmi byla v českých zemích velice nízká negramotnost a podíl středoškolsky vzdělaných osob byl rok od roku vyšší. Údaje o samotném školním vzdělání se zjišťovaly od roku 1950 (Kučera, 1994).

6.4.2 Obyvatelstvo podle ekonomické aktivity

Zjištění ekonomické aktivity ve sčítání obyvatelstva bylo spolu s národností důležitou charakteristikou té doby. V roce 1910 se mimo hlavní povolání v daném roce zjišťovalo také hlavní povolání v roce 1907 a vedlejší povolání v roce 1910. V tomto roce byla u povolání rovněž položena otázka, zdali člověk, který má hlavní i vedlejší zaměstnání, vykonává obě činnosti současně či nikoliv. V roce 1921 se zjišťovalo pouze hlavní povolání a povolání v roce 1914, aby mohly být zjištěny případné změny sociální a profesní struktury (CZSO, 2018b).

Tab. 20 – Obyvatelstvo Kolovče podle ekonomické aktivity v letech 1910 a 1921

Rok	Ekonomicky aktivní		Ekonomicky neaktivní		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
1910	611	42,3	833	57,7	1444	100,0
1921	453	34,0	881	66,0	1334	100,0

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; vlastní zpracování

Tab. 21 – Ekonomicky neaktivní obyvatelstvo Kolovče v letech 1910 a 1921

Rok	Ekonomicky neaktivní						Celkem	
	s vlastním zdrojem obživy		závislé osoby		osoby v domácnosti		počet	%
	počet	%	počet	%	počet	%		
1910	92	11,0	557	66,9	184	22,1	833	100,0
1921	82	9,3	473	53,7	326	37,0	881	100,0

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; vlastní zpracování

Do ekonomicky aktivního obyvatelstva byly zařazeny osoby, které vykonávaly nějaké povolání. Ostatní obyvatelé byli zahrnuti do ekonomicky neaktivního obyvatelstva, které je rozděleno do 3 kategorií. Ekonomicky neaktivní obyvatelstvo s vlastním zdrojem obživy zahrnuje soukromníky a osoby v penzi. Mezi závislé osoby patří učni, studenti, žáci a děti.

V roce 1910 bylo zjištěno ze sčítání ekonomicky aktivních 611 obyvatel (tab. 20), z toho 366 mužů a 245 žen. Ekonomicky aktivní představovali v tomto roce 42,3 % přítomného obyvatelstva v Kolovči. Největší počet ekonomicky neaktivních osob, které tvořily 57,7 % obyvatelstva Kolovče, byly závislé osoby a s 66,9 % představovaly nejpočetnější skupinu vůbec. V porovnání s rokem 1910 se v roce 1921 změnila sociální struktura. Došlo k úbytku ekonomicky aktivního obyvatelstva na 34,0 %. Tento pokles se projevil zejména u žen, kdy se jejich počet snížil více jak o polovinu na 107 ekonomicky aktivních. Počet mužů zůstal téměř nezměněn. U neekonomicky aktivních obyvatel došlo k poklesu osob s vlastním zdrojem obživy (z 92 na 82) a závislých osob (z 557 na 473). I přes to se celkový počet neekonomicky aktivních osob zvýšil, neboť počet osob v domácnosti se téměř zdvojnásobil a dosáhl 37,0 % (tab. 21).

Tab. 22 – Ekonomicky neaktivní obyvatelstvo Kolovče v roce 1910

Ekonomicky neaktivní osoby	Muži		Ženy		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
soukromníci	2	0,6	3	0,6	5	0,6
penzisté	39	11,6	48	9,7	87	10,4
osoby v domácnosti	3	0,9	181	36,5	184	22,1
učni	40	11,9	3	0,6	43	5,2
studenti	11	3,3	0	0,0	11	1,3
žáci	128	38,0	138	27,8	266	31,9
děti	107	31,8	105	21,2	212	25,5
bez zaměstnání	7	2,1	18	3,6	25	3,0
celkem	337	100,0	496	100,0	833	100,0

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; Divišová, 2006; vlastní zpracování

Při srovnání roků sčítání (tab. 22 a 23) měli největší zastoupení neekonomicky aktivního obyvatelstva žáci a děti, kteří představovali v roce 1910 57,4 % a v roce 1921 47,3 % ekonomicky neaktivních. Ovšem významnou skupinou byly osoby v domácnosti, obzvlášť v roce 1921. Zde bylo obtížné správné zařazení osob do této skupiny a do ekonomicky aktivních. V roce 1910 byly do kategorie osob v domácnosti zařazeny převážně ti, u kterých nebyla uvedena informace o povolání. Část žen uvedla jako své hlavní povolání polní hospodářství, a tak byla zařazena do ekonomicky aktivního obyvatelstva. Osoby, u nichž nebylo vyplněno žádné povolání a nebylo zřejmé, jestli působí v domácnosti, byly zařazeny do

kategorie osob bez zaměstnání. V roce 1921 už ženy uváděly jako své hlavní povolání vedení domácnosti.

Specifickou kategorií jsou studenti, neboť v roce 1910 byly tyto osoby vedeny jako studující. V roce 1921 u žádné ze sčítané osoby tato informace nebyla (Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921).

Tab. 23 – Ekonomicky neaktivní obyvatelstvo Kolovče v roce 1921

Ekonomicky neaktivní osoby	Muži		Ženy		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
soukromníci	11	3,8	14	2,4	25	2,8
penzisté	28	9,8	29	4,9	57	6,5
osoby v domácnosti	4	1,4	322	54,1	326	37,0
učni	30	10,5	2	0,3	32	3,6
studenti	0	0,0	0	0,0	0	0,0
žáci	127	44,4	135	22,7	262	29,7
děti	81	28,3	74	12,4	155	17,6
bez zaměstnání	5	1,7	19	3,2	24	2,7
celkem	286	100,0	595	100,0	881	100,0

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; Divišová, 2006; vlastní zpracování

V Kolovči byly vždy v popředí různá řemesla a průmysl jako zdroj obživy a také pro potřeby obyvatel (Šindelář, 2014). Ještě v roce 1910 převažovalo nepatrně zemědělství nad průmyslem a řemesly, avšak v roce 1921 už průmysl jasně dominoval nad ostatními, neboť zde bylo zaměstnáno 42,4 % obyvatel (tab. 24 a 25). Mezi řemesla, kde bylo zaměstnáno nejvíce obyvatel patřily: krejčovství, obuvnictví, truhlářství a hrnčířství. V těchto řemeslech bylo sečteno také nejvíce učňů, zejména v obuvnictví. Mezi ženami pak převažovalo krejčovství.

Hodně tradiční bylo v Kolovči právě hrnčířství. I přes neustálý úpadek tohoto řemesla díky vlivu továrního průmyslu zde působilo v roce 1910 ještě 25 hrnčířů. V roce 1921 to bylo pouze 8. Své řemeslo zde provozovali také kamnáři, provazníci, zámečníci, kováři, tesaři, bednáři či koláři (Šindelář, 2014).

Za zmínku stojí také dvě sirkárny, kde našlo uplatnění mnoho lidí. Ty vznikly v 2. polovině 19. století, avšak obě dvě zanikly ještě před válkou. Továrna K. M. Černého zanikla v roce 1897 a sirkárna Isáka Huttera byla zrušena v roce 1912, kdy se sirkárny sloučily v akciovou společnost a ty, kam nevedla železnice, byly zrušeny (Šindelář, 2014).

Důležitou součástí Kolovče je továrna na výrobu kartáčů a štětců založená Isákem Hutterem v roce 1891 (Šindelář, 2014). V roce 1910 zde bylo zaměstnáno 54 obyvatel Kolovče, v roce 1921 měla továrna už 61 zaměstnanců. Během té doby se provoz rozvinul natolik, že v letech 1900–1918 patřila kartáčovna mezi největší manufaktury Rakouska-Uherska (kartáčovna Koloveč, 2019)

Od roku 1919 se díky Václavu Šindelářovi začalo vyrábět v Kolovči cementové zboží (Šindelář, 2014). Všichni zaměstnaní v cihelně a v této výrobě byli zařazeni do oblasti stavebnictví, ve kterém i přes založení nové výroby došlo poklesu o 10 zaměstnanců. Výrazná změna nastala hlavně v zemědělství, neboť zde došlo k poklesu o 106 zaměstnaných osob. Tato změna je zapříčiněna především tím, že spousta žen zůstávala v domácnosti. Nejvíce ekonomicky aktivních bylo v Kolovči mezi 21. a 30. rokem. Pokud jde jen o služebnictvo, které

pracovalo v domácích službách, jednalo se převážně o osoby do 25 let. Nejstarším pracujícím člověkem byl v roce 1910 82letý ovdovělý muž, který pracoval jako mistr v krejčovském oboru. Druhým nejstarším pracujícím člověkem v Kolovči byl 78letý ženatý muž, který byl zaměstnán jako nádeník při tlučení šterku. Nejstarší ženou byla 77letá vdova, pracující v továrně na kartáče jako dělnice (Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921).

V roce 1921 poklesl počet obyvatel nad 65 let, a to se projevilo i na struktuře zaměstnaných ve starším věku. Nejstarším mužem byl 79letý vdovec, pracující v obecní službě jako hajný. Nejstarší žena, která byla i přes věk 73 let stále svobodná, pracovala jako obchodnice (Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921).

Celkově během let 1910–1921 došlo ke změně struktury obyvatelstva v českých zemích v povolání a ke změně sociální a odvětvové struktury obyvatelstva. Největší skupinou byli dělníci, kteří tvořili více jak 50 % obyvatelstva. Avšak ti nepracovali v zemědělství. Druhou skupinou byli rolníci, kdy také došlo k jejich nárůstu od roku 1910 do roku 1921 (Kučera, 1998).

Vzhledem k neustálé převaze průmyslu nad zemědělstvím pracovalo v sekundárním sektoru 38 % ekonomicky aktivního obyvatelstva. Primární sektor byl zastoupen z 30 %. Toto platí výhradně pro Čechy, neboť na Moravě a ve Slezsku byla převaha primárního sektoru a zaměstnanost v zemědělství zde byla větší (Kučera, 1998).

Tab. 24 – Ekonomicky aktivní obyvatelstvo Kolovče podle oboru povolání v roce 1910

Obor povolání	Muži		Ženy		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
zemědělství	112	30,6	130	53,1	242	39,6
průmysl a řemesla	158	43,2	56	22,9	214	35,0
dobývání nerostných surovin	4	1,1	0	0,0	4	0,7
strojírenství	5	1,4	0	0,0	5	0,8
potravinářství	8	2,2	1	0,4	9	1,5
kartáčnictví	24	6,6	30	12,2	54	8,8
truhlářství	15	4,1	1	0,4	16	2,6
krejčovská řemesla, obuvnictví	55	15,0	8	3,3	63	10,3
hrnčířství	24	6,6	1	0,4	25	4,1
ostatní řemesla	23	6,3	15	6,1	38	6,2
stavebnictví	42	11,5	5	2,0	47	7,7
obchod	16	4,4	21	8,6	37	6,1
pohostinství a ubytování	6	1,6	4	1,6	10	1,6
služby	5	1,4	0	0,0	5	0,8
školství	6	1,6	3	1,2	9	1,5
zdravotnictví, sociální činnosti	1	0,3	3	1,2	4	0,7
domácí služby	1	0,3	22	9,0	23	3,8
veřejná správa	13	3,6	1	0,4	14	2,3
ostatní nevýrobní služby	6	1,6	0	0,0	6	1,0
vojsko	0	0,0	0	0,0	0	0,0
celkem	366	100,0	245	100,0	611	100,0

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; Divišová, 2006; vlastní zpracování

Tab. 25 – Ekonomicky aktivní obyvatelstvo Kolovče podle oboru povolání v roce 1921

Obor povolání	Muži		Ženy		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
zemědělství	96	27,7	40	37,4	136	30,0
průmysl a řemesla	161	46,5	31	29,0	192	42,4
dobývání nerostných surovin	11	3,2	0	0,0	11	2,4
strojírenství	4	1,2	0	0,0	4	0,9
potravinářství	24	6,9	1	0,9	25	5,5
kartáctví	37	10,7	24	22,4	61	13,5
truhlářství	13	3,8	0	0,0	13	2,9
krejčovská řemesla, obuvnictví	39	11,3	5	4,7	44	9,7
hrnčířství	8	2,3	0	0,0	8	1,8
ostatní řemesla	25	7,2	1	0,9	26	5,7
stavebnictví	35	10,1	2	1,9	37	8,2
obchod	19	5,5	6	5,6	25	5,5
pohostinství a ubytování	3	0,9	0	0,0	3	0,7
služby	3	0,9	2	1,9	5	1,1
školství	4	1,2	4	3,7	8	1,8
zdravotnictví, sociální činnosti	0	0,0	3	2,8	3	0,7
domácí služby	3	0,9	17	15,9	20	4,4
veřejná správa	14	4,0	1	0,9	15	3,3
ostatní nevýrobní služby	7	2,0	1	0,9	8	1,8
vojsko	1	0,3	0	0,0	1	0,2
celkem	346	100,0	107	100,0	453	100,0

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; Divišová, 2006; vlastní zpracování

6.5 Struktura rodin a domácností

6.5.1 Bytový a domovní fond

Podle sčítání obyvatelstva 1910 a 1921 se počet domů i přes úbytek obyvatelstva mezi těmito lety zvýšil z 227 na 243. Zde se jedná tedy o obydlené domy, neboť podle Historického lexikonu obcí České republiky 1869–2011 (CZSO, 2016) i sčítání obyvatelstva, se v Kolovči nacházelo 232 domů v roce 1910 a 248 domů v roce 1921. Neobydlené domy byly ve sčítání řádně označeny.

Mezi lety 1910–1921 docházelo k proměně počtu bytů v domech (tab. 26). Největší zastoupení měly v obou případech domy s jedním bytem, a dokonce došlo k jejich nárůstu a jejich podíl dosahoval přes tři čtvrtiny všech domů. Největšího poklesu dosáhly domy se dvěma byty, kdy se jejich počet snížil zhruba o polovinu. Převaha domů s jedním nebo dvěma byty se také odráží v průměrném počtu bytů na 1 dům. V roce 1910 to bylo v průměru 1,5 bytu na 1 dům a v roce 1921 dokonce 1,3 bytu na 1 dům.

I přes nárůst počtu domů v letech 1910–1921 se snížil počet bytů o 26. Měnila se také struktura počtu obyvatel v jednotlivých bytech. Ve sledovaných letech nastala největší změna u počtu 6 a více osob v jedné domácnosti (tab. 27). Zde ve všech případech klesl počet těchto osob o 8,2 %. Avšak průměrný počet obyvatel na jeden byt, který činil 4,3, to nijak neovlivnilo a v obou letech byl stejný. Největší nárůst zaznamenaly tříčlenné domácnosti, kde se jejich

počet zvýšil o 13 bytů. Větší rozdíl také nastal v průměrném počtu obyvatel na jeden dům. Ve sledovaném období se průměr snížil z 6,4 obyvatel na jeden dům na 5,5 v roce 1921.

Tab. 26 – Domy podle počtu bytů v Kolovči v letech 1910 a 1921

Počet bytů v 1 domě	1910		1921	
	počet domů	%	počet domů	%
1	141	62,1	198	81,5
2	74	32,6	31	12,8
3	7	3,1	11	4,5
4	3	1,3	1	0,4
5	1	0,4	1	0,4
6	0	0,0	1	0,4
7	1	0,4	0	0,0
celkem	227	100,0	243	100,0

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; vlastní zpracování

Dvoučlenné domácnosti byly složeny nejčastěji z manželského páru, případně matka žila v domácnosti sama s jedním dítětem. V bytech, kde žilo více osob, se struktura domácnosti lišila. V mnoha případech byly přítomny v jednom bytě více jak 2 děti, v domácnosti sloužila případně jedna osoba, nejčastěji žena. Výjimkou nebyla také vícegenerační domácnost či soužití majitel bytu – tchýně, majitel bytu – sestra (Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921).

Tab. 27 – Domácnosti podle počtu osob v Kolovči v letech 1910 a 1921

Počet osob v 1 bytě	1910		1921	
	počet bytů	%	počet bytů	%
1	23	6,9	14	4,5
2	58	17,4	52	16,9
3	40	12,0	53	17,2
4	54	16,2	58	18,8
5	44	13,2	50	16,2
6	46	13,8	35	11,4
7	25	7,5	22	7,1
8	15	4,5	11	3,6
9	17	5,1	9	2,9
10+	12	3,6	4	1,3
celkem	334	100,0	308	100,0

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; vlastní zpracování

6.5.2 Domácnosti podle počtu služebnictva

V Kolovči bylo v roce 1910 celkově 25 domácností, které zaměstnávaly alespoň jednoho sloužícího. Celkový podíl těchto domácností činil 7,5 %. V roce 1921 zůstala situace téměř nezměněna a v Kolovči bylo 27 osob sloužících v domácnosti, což představovalo 8,7 % bytů. V tomto roce se již nevyskytovala žádná domácnost, ve které by bylo zaměstnáno 3 a více služebnictva (tab. 28).

V roce 1910 sloužilo nejvíce osob v šestičlenných domácnostech (10). Dále bylo služebnictvo téměř rovnoměrně rozmístěno po čtyřčlenných až jedenáctičlenných

domácnostech. Jen 1 služka pracovala v tříčlenné domácnosti a pouze jedna desetičlenná domácnost zahrnovala 3 sloužící. V roce 1921 bylo rozložení služebnictva podobné, avšak spousta z nich pracovala v bytech, kde žilo méně obyvatel. Ve dvoučlenných a tříčlenných domácnostech sloužilo celkem 7 osob. Nejvíce služebnictva zahrnovala sedmičlenná domácnost (Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921).

Tab. 28 – Domácnosti podle počtu služebnictva v Kolovči v letech 1910 a 1921

Počet služebnictva	1910		1921	
	počet bytů	%	počet bytů	%
0	309	92,5	281	91,2
1	18	5,4	22	7,1
2	6	1,8	5	1,6
3	1	0,3	0	0,0
celkem	334	100,0	308	100,0

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; vlastní zpracování

6.5.3 Domácnosti podle počtu dětí

Během této analýzy byly domácnosti vymezeny podle počtu dětí do dokončených 15 let. Podle tohoto kritéria je patrné, že došlo k poklesu bezdětných domácností o 6,2 %. Je pravděpodobné, že díky této skutečnosti se zvýšil mezi lety 1910–1921 podíl domácností s jedním dítětem o 9 %. V roce 1910 bylo také 52 domácností, ve kterých žilo 4 a více dětí na rozdíl od roku 1921, kdy těchto domácností bylo 29. Průměrný počet dětí v těchto letech se snížil z 1,5 na 1,4 dítěte na jednu domácnost (tab. 29).

Tab. 29 – Domácnosti podle počtu dětí do 15 let včetně v Kolovči v letech 1910 a 1921

Počet dětí	1910		1921	
	počet bytů	%	počet bytů	%
0	152	45,5	121	39,3
1	48	14,4	72	23,4
2	52	15,6	46	14,9
3	30	9,0	40	13,0
4	28	8,4	14	4,5
5	14	4,2	10	3,2
6	7	2,1	5	1,6
7	2	0,6	0	0,0
8	1	0,3	0	0,0
celkem	334	100,0	308	100,0

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; vlastní zpracování

6.5.4 Domácnosti podle podnájemníků

Specifickou skupinou, která byla analyzována ze sčítání obyvatelstva, byly podnájemníci. Avšak nebylo jich mnoho. V roce 1910 podnájemníci tvořili pouze 1,5 %. Jednalo se o 1 ženu a 4 muže. Následně docházelo k nárůstu a rok 1921 čítal 12 podnájemníků, z toho 5 žen a 7 mužů. Celkový podíl domácností, ve kterých byli ubytovaní nájemníci, se rovnal 3,2 %. V roce 1921 žili společně ve dvou bytech 2 podnájemníci. V jednom případě to byl muž se ženou, v druhém 2 muži (tab. 30).

Ne všichni podnájemníci se řadili do ekonomicky aktivního obyvatelstva. Tito lidé pracovali buď jako učitelé, dělníci, nebo nádeníci. Zbytek pracoval buď veřejné správě nebo to byli převážně soukromníci (Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921).

Tab. 30 – Domácnosti podle počtu podnájemníků v Kolovči v letech 1910 a 1921

Počet podnájemníků	1910		1921	
	počet bytů	%	počet bytů	%
0	329	98,5	298	96,8
1	5	1,5	8	2,6
2	0	0,0	2	0,6
celkem	334	100,0	308	100,0

Zdroj: Koloveč, 1910 a Koloveč, 1921; vlastní zpracování

Kapitola 7

Závěr

Cílem této práce byla analýza struktury obyvatelstva v městyse Koloveč v letech 1910–1921 s pomocí dat, která byla získána ze sčítání obyvatelstva z let 1910 a 1921. Následně se také zjišťovalo, jaký vliv měla na obyvatelstvo Kolovče 1. světová válka a jak se proměnila struktura obyvatelstva v jednotlivých letech. Kromě dat ze sčítání obyvatelstva této analýze pomohly také data z matriky Kolovče, kde byly získány informace o obyvatelstvu v letech 1910–1921. Se zaměřením na rok 1914–1918 byl sledován vývoj a změny, které nastaly během analyzovaného období.

V práci bylo potvrzeno, že během let 1910–1921, kdy došlo k mnoha změnám a zároveň vypukla 1. světová válka a české země zasáhla španělská chřipka, se struktura obyvatelstva změnila i v Kolovči. Z hlediska věkové struktury bylo v práci dokázáno, že došlo k její změně. Během války se snížil počet narozených dětí a celkově poklesl počet obyvatel v Kolovči, neboť se v letech 1916–1918 zvýšila úmrtnost. Také v důsledku mobilizace poklesl počet mužů v obci, což dokázal zejména index maskulinity. Stejně tak jako v českých zemích bylo i v Kolovči potvrzeno, že se uzavíralo během války daleko méně sňatků.

Práce také ukázala, že Koloveč byl v tomto období ryze českou obcí, kde se většina obyvatel v roce 1910 přikláněla k římskokatolické církvi. V roce 1921 Koloveč v podstatě kopíroval vývoj českých zemí a rozšířily se zde i další církve jen v menší míře.

V Kolovči se ve sledovaném období změnila i struktura ekonomicky aktivního obyvatelstva. V roce 1921 se snížil počet pracujících osob v zemědělství a narostl počet žen pracujících v domácnosti, tedy ekonomicky neaktivních. Následkem 1. světové války se snížil počet žáků a zejména dětí v roce 1921.

Na konci války postihla svět známá španělská chřipka. V práci nebylo zcela potvrzeno, že by došlo v Kolovči k úmrtí na tuto chřipku. Avšak nelze vyloučit, že by se chřipka Kolovči vyhnula, neboť ve 22 km vzdálených Klatovech epidemie vypukla. Vše také nasvědčuje tomu, že nějaké oběti na španělskou chřipku se vyskytly, neboť počet zemřelých v roce 1918 mírně narostl. A po srovnání jmen padlých se jmény v matrice Kolovče bylo jasné, že ztráty v roce 1918 musely být daleko větší. Tomu přispěl i fakt, že u některých zemřelých byla uvedena klatovská nemocnice jako místo úmrtí a nejednalo se jen o osoby starší 60 let. Je tedy pravděpodobné, že tato událost měla také vliv na strukturu obyvatelstva Kolovče.

Celkově tedy lze říci, že 1. světová válka postihla opravdu každého, kdo v této době žil. Válka se nevyhnula ani Kolovči a ovlivnila zde velké množství domácností a měla vliv také na pozdější vývoj v obci, stejně tak jako v českých zemích. Situace v Kolovči byla téměř shodná se situací v českých zemích, aspoň co se týká vývoje obyvatelstva a trendů ve společnosti.

Seznam použité literatury

- BLÁHA, Karel, 2009. *Koloveč: Obrazy z dějin a současnosti městečka*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa v Domažlicích. ISBN 978-80-86125-97-8.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (CZSO), 2003. *Ekonomická aktivita obyvatelstva – 2001*. [online]. [cit. 20.6.2019]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ekonomicka-aktivita-obyvatelstva-2001-2xolmf0veo>
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (CZSO), 2016. *Historický lexikon obcí České republiky – 1869–2011*. [online]. [cit. 20.6.2019]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/historicky-lexikon-obci-1869-az-2015>
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (CZSO), 2018a. *Demografický obraz zemí Koruny české za první světové války v publikaci ČSÚ*. [online]. [cit. 20.6.2019]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/demograficky_obraz_zemi_koruny_ceske_za_prvni_svetove_valky_v_publicaci_csu
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (CZSO), 2018b. *Historie sčítání lidu na území České republiky I*. [online]. [cit. 20.6.2019]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/historie-scitani_lidu_na_uzemi_ceske_republiky_i
- DEMOGRAFIE, 2019. [online]. [cit. 20.6.2019]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_umrtnostukazatele=
- DIVIŠOVÁ, Tereza, 2006. *Struktura rodin a domácností v Berouně v letech 1910 a 1921*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta přírodovědecká.
- EMMERT, František, 2019. *Průvodce českými dějinami 20. století*. Brno: František Emmert–Clio. ISBN 978-80-905081-0-1.
- FIALOVÁ, Ludmila. *První světová válka a obyvatelstvo českých zemí*. Historická sociologie. 2014, 2, 115–125.
- FIALOVÁ, L., P. HORSKÁ, M. KUČERA, E. MAUR, J. MUSIL, M. STLOUKAL, 1998. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0720-0.
- HLADINOVÁ, Hana, 2006. *Struktura rodin a domácností na Smíchově v letech 1910 a 1921*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta přírodovědecká.
- JINDRA, Zdeněk a Ivan JAKUBEC et al., 2015. *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2945-2.

- KARTÁČOVNA KOLOVEČ, 2019. [online]. [cit. 5.7.2019]. Dostupné z: <https://www.kartacovnakolovec.cz/o-nas>
- KUČERA, Milan, 1994. *Populace České republiky 1918–1991*. Praha: Česká demografická společnost a Sociologický ústav AV ČR. Acta Demographica. roč. 11. ISBN 80-901674-7-0.
- MĚSTYS KOLOVEČ, 2019a. [online]. [cit. 11.7.2019]. Dostupné z: <https://www.mestyskolovec.cz/cs/>
- MĚSTYS KOLOVEČ, 2019b. *Historie městyse Koloveč*. [online]. [cit. 5.7.2019]. Dostupné z: <https://www.mestyskolovec.cz/cs/mestyskolovec-historie/>
- MINISTERSTVO OBRANY ČESKÉ REPUBLIKY, 2019. *Evidence válečných hrobů*. [online]. [cit. 11.7.2019]. Dostupné z: <http://www.evidencevh.army.cz/Evidence/detail-hrobu-cimista?id=CZE3202-33258>
- MUZEUM TECHNIKY A ŘEMESEL KOLOVEČ, 2019. [online]. [cit. 5.7.2019]. Dostupné z: <http://www.muzeum-kolovec.cz/>
- SALFELLNER, Harald, 2018. *Španělská chřipka. Příběh pandemie z roku 1918*. Praha: Vitalis. ISBN 978-3-89919-512-5.
- SRB, Vladimír, 2004. *Tisíc let obyvatelstva českých zemí*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-07-12-3.
- ŠINDELÁŘ, Jan, 2014. *Dějiny Kolovče a okolí*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa v Domažlicích. ISBN 978-80-87316-42-9.
- TUCKER, C. Tucker, 2013. *The European Powers in the First World War: An Encyclopedia*. Hoboken: Taylor a Francis. ISBN 978-0815303992.
- VOJENSKÝ ÚSTŘEDNÍ ARCHIV (VUA), 2019. [online]. [cit. 20.6.2019]. Dostupné z: <http://www.vuapraha.cz/fallensoldierdatabase>
- VONDRÁŠEK, Václav a František HANZLÍK, 2009. *Krajané v USA a vznik ČSR*. Praha: Ministerstvo obrany ČR. ISBN 978-80-7278-528-5.

Seznam datových pramenů

KOLOVEČ, 1910. *Census 1910 Koloveč*. i.č. i1029. Archiv Domažlice. Dostupné z:
<http://www.portafontium.eu/census/soap-do/1910/kolovec>

KOLOVEČ, 1921. *Census 1921 Koloveč*. Karton k144. Archiv Domažlice. Dostupné z:
<http://www.portafontium.eu/census/soap-do/1921/kolovec>

MĚSTSKÝ ÚŘAD KOLOVEČ, 1925. *Kronika města*. i.č. 68, sign. K68. Archiv Domažlice.
Dostupné z: <http://www.portafontium.eu/searching/chronicle>

MĚSTYS KOLOVEČ, 1894–1938. *Matrika*. Úřad městyse Koloveč, Koloveč.

Přílohy

Příloha 1 – Koloveč

Zdroj: městys Koloveč, 2019a

Příloha 2 – Pomník padlým v 1. světové válce v Kolovči

Zdroj: Ministerstvo obrany České republiky, 2019